AFKORTINGEN

AGN	Algemene Geschiedenis der Nederlanden
AH	Algemeen Handelsblad
AJC	Arbeiders Jeugd Centrale
ANV	Algemeen Nederlandsch Vakverbond
ARA	Algemeen Rijks Archief
Arch.	Archief
ARP	Anti-Revolutionaire Partij
AV	Algemene Vergadering
BMGN	Bijdragen en Mededelingen tot de bestudering van de geschiedenis der Nederlanden
BW	Biografisch Woordenboek
BZ	Buitenlandse Zaken
CHT	Christelijk Historisch Tijdschrift
CHU	Christelijk-Historische Unie
CMMW	Commandement Maritieme Middelen Willemsoord. Archief van de directie der Marine.
CNV	Christelijk Nationaal Vakverbond
CPH	Communistische Partij in Holland
DBFP	Documents on British Foreign Policy
Def.	Defensie
Doss.	Dossier
EHSJ	Economisch-Sociaal Historisch Jaarboek
Fin.	Financiën
FRUS	Foreign Relations United States of America
G.G.	Gouverneur-Generaal
GV	Geheim verbaal
HEK	Handelingen Eerste Kamer
HTK	Handelingen Tweede Kamer
HVR	Handelingen Volksraad
IAMV	Internationale Anti-Militaristische Vereniging
IG	Indische Gids
IS	Internationale Spectator
ISDP	Indische Sociaal Demokratische Partij
IVV	Internationaal Verbond van Vakverenigingen
JcH	Journal of contemporary History
JDBZ	Jaarboek van het Departement van Buitenlandse Zaken

JGSAN	Jaarboek voor de Geschiedenis van de Arbeidersbeweging in Nederland
JmH	Journal of modern History
KB	Koninklijk Besluit
KDC	Katholiek Documentatie Centrum
Kol.	Koloniën
MB	Het Marineblad
MH	Mars et Historia
MMGL	Mededelingen van de sectie Militaire Geschiedenis Landmacht
MS	Militaire Spectator
NA	National Archives
NAS	Nationaal Arbeiders Secretariaat
NRC	Nieuwe Rotterdamsche Courant
NSV	Nederlandsch Syndicalistisch Vakverbond
NVV	Nederlandsch Verbond van Vakverenigingen
NYRB	New York Review of Books
OE	Onze Eeuw
OV	Onze Vloot
PB	Partijbestuur
P&K	Parlement en Kiezer
PP	Politiek Perspectief
PSQ	Political Science Quaterly
RGP	Rijks Geschiedkundige Publicatiën
RKSP	Roomsch-Katholieke Staatspartij
SDAP	Sociaal-Democratische Arbeiderspartij
SDP	Sociaal-Democratische Partij
SG	Socialistische Gids
SGP	Staatkundig Gereformeerde Partij
SP	Spiegel Historiael
Tel.	Telegram
TG	Theoretische Geschiedenis
TvG	Tijdschrift voor Geschiedenis
V	Verbaal
VARA	Vereniging van Arbeiders Radio Amateurs
VD	De Vrijzinnig-Democraat
VDB	Vrijzinnig-Democratische Bond
VdT	Vragen des Tijds
VG	Verspreide Geschriften (Van Vollenhoven)
VG	Verzamelde Geschriften (Telders)
VIG	Verslagen Indisch Genootschap
VVV	Vaderlands Verleden in Veelvoud
VW	Verzamelde Werken

NOTEN

I: GEVAAR EN BESCHERMING

1. Raeymaeker, 17ev; Rothstein, 13; Baehr, **Macht**, 68ev; Van Staden, passim; Zie bijv. Tamse, **Element**, 758.
2. Kossmann, **Deugden**, passim.
3. Zie bijv. Japikse, **Europa**, passim; Allbrecht-Carrié, 1-24; Baumgart, 34; Craig, 28-48.
4. Tuchman, **Tower**, 240.
5. Steinberg, **Plan**, 155.
6. **Een keur**, passim; Bosboom, 1; Geyl, **Nationalisme**, 12; Smit, **RGP** 128, 2, 13; Kennedy, **Antagonism**, 310; Colenbrander, **Jaren** I, 2; Japikse, **Beziehungen**, 22; Japikse, **Geschiedenis**, 314ev.
7. Smit, **Nederland** I, 222-224; Zie ook: Nusteling, passim; Smit, **RGP** 128, 40, 82.
8. Smit, **Nederland** I, 83-85, 168-172; De Leeuw, 94.
9. Kennedy, **War plans**, 181; Smit, **RGP** 128, 115; G. Meyer, 51-52; De Louter, **Roeping**, 3, 19.
10. De Jong, **Bank** III, 135; Kossmann, **Landen**, 323.
11. Wels, 29; A.J.P. Taylor, 147; Van Hamel, 403; Tamse, **Nederland**, 109; Baumgart, 58.
12. Bartstra, 79-81.
13. Van 't Veer, **Atjeh-oorlog**, 24-25; Van der Wal, **Netherlands**, 194; H.J. Marks, 2; Goedemans, 43; Wright, 29.
14. Fasseur, **Paradox**, 174-176; Puchinger, **Colijn** I, 339/340.
15. Fisher, 13.
16. Andriesen, 44; Van 't Veer, **Atjeh-oorlog**, 41ev; Fasseur, **Paradox**, 179.
17. Iriye, **Nationalism**, 125/126; Iriye, **War**, 32-35; Gollwitzer, **Geschichte** II, 42; Nijpels, 88; zie ook: Gollwitzer, **Gefahr**, passim.
18. Iriye, **Nationalism**, 160; Clyde, 288-290, 620/621; Bijv. Louis, **Imperialism**, 29; Fasseur, **Wissel**, 269-270; Emerson, **Indies**, 88.
19. Van Kleffens, 2, 204ev.
20. Ibidem, 170; **HEK** 1917/1918, 776/777; Van Kleffens, 172; Lijnkamp, 74; Foreign Office 371/6696/ F 3600/901/23: **Rapport Ashton-Gwatkin**, september 1921.
21. Huntington, 283-295; Iriye, **Estrangement**, 38/39, 46; Iriye, **War**, 12, 15, 25.
22. Iriye, **Estrangement**, 98.
23. Boerstra, 316; Smit, **Nederland** I, 209; Arch. Foreign Office 371/6696/ F 3600/901/23: **Rapport Ashton-Gwatkin**, september 1921.
24. Ibidem.
25. Ibidem.
26. Tamse, **Nederland**, 104; Japikse, **Geschiedenis**, 316ev; Kossmann, **Landen**, 329.
27. Smit, **Nederland** I, 208-212; Colenbrander, **Jaren** I, 124-125.

28. F. van Dongen, 349-351; Smit, **RGP** 100, 244-246.
29. Ong Eng Die, 256-263.
30. Kossmann, **Volk**, 183; Boogman, **Achtergronden**, 22.
31. Hofdijk, 323/324.
32. Kossmann, **Deugden**, passim; Troelstra, **Gedenkschriften** I, 85/86; Van der Mandere, **Vredesbeweging**, 82; Doedens, 42; Boogman, **Nederland**, passim.
33. Katz, 77, 80; Winkler, passim.
34. Bijv. Renan, 12, 25-27; Tamse, **Nederland**, 99.
35. Tamse, **Nederland**, 327.
36. Van 't Veer, **Atjeh-oorlog**, 25, 45.
37. Schutte, **Nederland**, 590.
38. Japikse, **Geschiedenis**, 164; Van Raalte, **Staatshoofd**, 170ev, 187; De Leeuw, 23, 41ev; Smit, **RGP** 128, 168/169; Bonjour, 84; Kehr, **Primat**, passim.
39. Van der Mandere, **Vredesbeweging**, 129ev; Kamphuis, passim; Ter Meulen II,2, 138-141.
40. Gollwitzer, **Geschichte** II, 24; Bijv. Kehr, **Schlachtflottenbau**, 301ev; Romein, **Breukvlak** II, 135ev.
41. Oordeel Britse gezant in 1912: Arch. Foreign Office 371/7090; W 885/885/29.
42. Tate, 215; Kamphuis, 164ev.; Japikse, **Geschiedenis**, 149ev.
43. De Louter, **Roeping**, 33/34; zie ook: De Louter, **Taak**, 16/17; Van der Mandere, **Neutraliteit**, 30.
44. De Louter, **Roeping**, 23-28, 39-41.
45. Frei, 53; Lademacher, **Neutralität**, 480; Dürrenmatt, passim.
46. Albertini, 133-140; Wertheim, **Nationalismus**, 191; Romein, **Eeuw**, 46/47; Van 't Veer, **Atjeh-oorlog**, 112; Vandenbosch, 211ev.
47. Locher-Scholten, 201.
48. Ibidem, 197; Hall, 616.
49. Van Kol, **Imperialisme**, 1.
50. Locher-Scholten, 197; Puchinger, **Colijn** I, 314, 339.
51. Van Kol, **Imperialisme**, 4-6, 8, 25.
52. Puchinger, **Colijn** I, 359.
53. Locher-Scholten, 57.
54. Kwantes, 260.
55. Albertini, **Kolonialherrschaft**, 555ev; Arch. Foreign Office 371/10587; W 1189/1189/29; W 1331/1189/29: **Tel. Crosby aan Grey**, januari 1924.
56. Örvik, 30ev; Ranft, 39-56.
57. Zie bijv. Asser, **Betrekkingen**, 104.
58. Kuyper, **Positie**, 9/10, 15; Weringh, 200.
59. Kossmann, **Landen**, 323; Von der Dunk, **Niederlande**, 19/20; Smit, **RGP** 128, 7ev; Van Raalte, **Staatshoofd**, 210; G. Meyer, 44/45.
60. Kasteel, 301; Van Hamel, 414-428; Fortuin, 24.
61. Smit, **Nederland** I, 15-21.
62. Trip, 64.
63. Van Raalte, **Staatshoofd**, 210/211; Wilhelmina, 265.
64. Smit, **Nederland** I, 103; De Leeuw, 74ev; Kennedy, **War plans**, 183.
65. Van Raalte, **Staatshoofd**, 205ev; De Leeuw, 91ev; Smit, **RGP** 128,

277; Mandere, **Neutraliteit**, passim.
66. Zie: Kurz, 462ev.
67. Puchinger, **Colijn** I, 314; Vermeulen, **Schets** IV,287.
68. Witte, 88; Smit, **Hoogtij**, 63.
69. Smit, **RGP** 128, 106/107.
70. Smit, **RGP** 106, 440ev, 493ev, 577ev; Storry, **Japan**, 98.
71. Smit, ibidem, 464/465, 579/580, 652/653.
72. Ibidem, 648-650; Smit, **Hoogtij**, 105.
73. Bijv. Locher-Scholten, 66/67; Puchinger, **Colijn** I, 356; Foreign Office 371/1696/39623: **Tel. Bentinck aan Grey**, 18-1-1913; en 49868: **Tel. Johnstone aan Grey**, 20-10-1913.
74. Gerretson, **Koninklijke** II, 368; Van 't Veer, **Atjeh-oorlog**, 233; G. Meyer, 56.
75. Van Kol, **Landsyndicaat**, passim; Roskill, **Policy**, 274; Arch. Foreign Office 371/1697/13470: **Tel. Bentinck aan Grey**, 20-3-1913.
76. Troelstra, **Wereldoorlog**, 25.
77. Smit, **RGP** 128, 368/369.
78. Ibidem, 370.
79. Ibidem, 370/371.
80. Smit, **RGP** 137, 66ev; De Jong, **Koninkrijk** I, 36; Stoelinga, 42; Kossmann, **Landen**, 371.
81. Stoelinga, 22, 24.
82. Fortuin, passim.
83. Blaas, 284.
84. Ibidem, 288.
85. Van Vollenhoven, **Eendracht**, 60/61.
86. Bijv. Ter Meulen II,2, 145ev, 191-194, 349; Tammes, 25ev; Colenbrander, **Jaren** II, 165-167; Scott, 17; Walters, 16; Van Vollenhoven, **Eendracht**, 45, 49.
87. Colenbrander, **Jaren** II, 16; **Plan-Van Vollenhoven**, 17ev, 26.
88. Zie bijv. De Louter, **Onzijdig**, 7.
89. Goslinga, 54.
90. Hans, 69-70; De Beaufort, **Jaren** II, 171; Schulten, **Thomson**, 72ev; Van Leeuwen, 115.
91. Hans, 74; Smissaert, 96.
92. Ritter, **Poort** I, 71.
93. Smit, **Nederland** III, 18; Smit, **Studiën**, 15ev; Smit, **RGP** 137, 33; Brugmans, 436/437.
94. Smit, **Nederland** III, 107; Smit, **Studiën**, 142ev.
95. Daalder, **Nederland**, 178; Zie ook: Lademacher, **Niederlande**, 192/193.
96. Colenbrander, **Studiën**, 179/180.
97. Doedens, 43.
98. Hans, 35; **Ons Program**, 316ev.
99. Spits, **Metamorfose**, 169ev; Spits, **Problems**, 189ev; Spits, **Klassedienstplicht**, 187ev; Van Amelsfoort, 550.
100. Boogman, **Achtergronden**, 20; Boogman, **Nederland**, 12.
101. Smit, **Nederland** I, 23ev.
102. Zie: Vagts, 312-316.
103. Marchant, **Legerhervorming**, passim; Kennedy, **Antagonism**, 343;

Thomson, passim.
104. De Jong, **Koninkrijk** II, 15ev; **Koninkrijk** III, 285; Van Raalte, **Staatshoofd**, 168ev, 225/226; De Louter, **Vredesbeweging**, 142; Arch. Foreign Office 371/1696/53389: **Tel. Johnstone aan Grey**, 24-11-1913.
105. Van Raalte, **Staatshoofd**, 204/205, 212/213.
106. Vermeulen, **Schets** III, 120; OV 1923, 126.
107. Smit, **Nederland** I, 143; Van Raalte, **Staatshoofd**, 214ev; Langer, 436; Wernecke, 312/313.
108. Vermeulen, **Schets** III, 120-121; Van Raalte, **Staatshoofd**, 222-224; Fabius, **Volk**, 14.
109. Arch. Def. GG2, 216.
110. Smit, **Nederland** I, 149.
111. Smit, **RGP** 128, 364-366; Smit, **Nederland** I, 173ev; Japikse, **Geschiedenis**, 345ev.
112. Zie bijv. Lademacher, **Neutralität**, 337ev; De Leeuw, 150.
113. J.W.M. Schulten, 195.
114. Kossmann, **Landen**, 396.
115. Arch. State Department, 856.34/25: **Tel. Tobin aan Hughes**, 21-10-1923.
116. Smit, **Nederland** III, 18; Fortuin, 23, 28.
117. Smit, **RGP** 128, 182, 194. 267ev, 323ev; Smit, **RGP** 137, 15, 17, 24; Japikse, **Geschiedenis**, 320; Telders, **VW** IV, 164.
118. W.J.M. Schulten, 201; Fortuin, 34; Fortuin, 27ev; Smit, **Nederland** I, 121.
119. Fortuin, 32, 34; Smit, **Nederland**, 25.
120. Arch. Foreign Office 371/8360; W 1911/1911/29: **Annual Report, Marling aan Grey**, januari 1922.

II: DE VERDEDIGING VAN INDIE

1. MacLeod, 33; **Enc. NOI.** IV, 534; Bijv. Tamse, **Nederland**, 92; **Ons Program**, 961; Van 't Veer, **Atjeh-oorlog**, 172/173.
2. Zie: Booth, passim.
3. ARA CMMW, 253; **Rapport cie-Kruys**, bijl. 1-4.
4. ARA CMMW, 251; **Enc. NOI.** IV, 818.
5. Teitler, **Dutch**, passim.
6. Puchinger, **Colijn** I, 351.
7. **Rapport cie-Rooseboom**, passim.
8. Zie: Teitler, **Val**, 57.
9. Bosscher, **Oorlogsvloot**, 328.
10. Bosscher, **Amsterdam**, 52; **HTK** 1916/17, 1521-1522.
11. Zie bijv. Ranft, 42.
12. Wesseling, **Oorlogen**, 478/479; **Rapport-Heemskerk**, 115.
13. Thierens, **Opstellen**, 42/43.
14. Bosscher, **Oorlogsvloot**, 318 (omgerekend volgens Posthumus, 629ev); Zie bijv. ook: MB 1907/08, 325.
15. Zie bijv. **MB** 1907/08, 299-325, 382-392, 495-568, 684-691, 831-834; MB 1912/13, 941ev; Thierens, **Onderzeeërs**, 41; Jungslager, 53.
16. **MB** 1908/09, 364ev; Van Waning, 64.

17. Headrick, 234; Hubatsch, **Navalismus**, 51; Hubatsch, **Ära-Tirpitz**, 138.
18. Hubatsch, **Navalismus**, 53.
19. Tuchman, **August**, 32; Westcott, XIII.
20. Westcott, XV; Keegan, **Fleet**, 19; Tuchman, **Tower**, 132/133.
21. Iriye, **Estrangement**, 27ev.
22. Steinberg, **Complex**, 44.
23. Kehr, **Schlachtflottenbau**, 317; Herwig, 1; Kennedy, **Antagonism**, 416; Berghahn, **Tirpitz-Plan**, 592ev; Berghahn, **Rüstung**, 12.
24. Zie bijv. Storry, **History**, 87.
25. Berghahn, **Germany**, 32; Deist, 12; Berghahn, **Tirpitz-Plan**, 593; Kehr, **Primat**, 130-148.
26. Kehr, **Schlachtflottenbau**, 214; Kennedy, **Antagonism**, 328; Berghahn, **Rüstung**, 38.
27. McNeill, 280/281; Storry, **History**, 140/141.
28. Deist, 11; Berghahn, **Rüstung**, 24, 29; Kehr, **Schlachtflottenbau**, 317; Kennedy, **Antagonism**, 410ev; Berghahn, **Germany**, 46, 50; A.J.P. Taylor, 458.
29. Berghahn, **Germany**, 123; Kennedy, **Antagonism**, 411/412; McNeill, 285/286.
30. ARA CMMW, 256; Puchinger, **Colijn** I, 354.
31. Putman Cramer, passim.
32. ARA CMMW, 251; Elout, **Figuren**, 51; **HTK** 1911/12, 2237.
33. Zie hierover bijv: Mommsen, **Imperialismus**, 213ev.
34. Arch. OV, AV. 29-4-1909; 29-4-1910; 29-4-1911; 29-4-1912: 29-4-1913; 29-4-1914; Hoofdbest. 11-7-1913; Teitler, **KNIL**, 12.
35. ARA arch. CMMW, 261: not. cie-Heemskerk 17-7-1912; **HTK** 1911/12, 2216.
36. **Rapport cie-Heemskerk**, 1.
37. Ibidem, 7/8.
38. Ibidem, 20/23, 34.
39. ARA arch. CMMW, 256, Vlootwet 12-14; **Brief Idenburg** 3-9-1912; **Brief Idenburg-Pinke**, aug/sept. 1912.
40. **Rapport cie-Heemskerk**, 74.
41. Ibidem, 115, 119.
42. **Rapport cie-Heemskerk**, bijvoegsel, 4; Oud, **Verleden** II, 9, 28.
43. Tuchman, **August**, 43; Wesseling, **Soldaat**, 205; Van Leeuwen, 105.
44. Zie ook: Travers, passim.
45. Puchinger, **Colijn** I, 371.
46. Arch. Raad van Defensie, 5-12-1913; 19-121-1913 en 30-12-1913.
47. Arch. Kol. v. 7-10-1913 Q16; Zie bijv: Storry, **History**, 147.
48. Arch. Kol. v. 7-10-1913 Q16.
49. Zie: Kennedy, **Antagonism**, 325/326.
50. Arch. Kol.v. 3-11-1913; Smit, **RGP** 128, 356ev.
51. **OV**, circulaire 1, 11; Arch. OV, AV 20-11-1913 en 23-6-1920; Hoofdbest. 23-12-1913; **Neerlands ondergang**, 4; **HTK** 1923/24, 87; Arch. Foreign Office 371/1697/43837: **Tel. Johnstone aan Grey**, 25-9-1913.
52. **Neerlands ondergang**, 17; Sandberg, **Indië**, passim; Arch. OV, Hoofdbest. 12-3-1914.

53. **Neerlands ondergang**, 19ev; Arch. OV, Alg. Raad, 30-11-1913.
54. De Visser, passim; **OV** 1914, 55-60.
55. Smit, **RGP** 128, 359/360, 364.
56. Creutzberg, **Beleid** I, 687ev, 703ev.
57. Ibidem, 687-689.
58. Puchinger, **Colijn** I, 319.
59. Van Rossum, **Bespreking**, 27ev.
60. Puchinger, **Colijn** I, 320-322.
61. Creutzberg, **Beleid** I, 689ev; 727/728; Berghahn, **Germany**, 156.
62. ARA CMMW, 287, **Wetsontwerp** art.1.
63. Ibidem, art. 11; Ibidem, **MvT**, 19.
64. Smit, **RGP** 128, 365; Arch. Foreign Office 371/1697/56429: **Tel.** Johnstone aan Grey, 12-12-1913.
65. ARA/DEF. CMMW 287, **Nota Raad van State.**
66. ARA/DEF CMMW 696; Arch. Raad van Defensie, 19-12-1913.
67. Puchinger, **Colijn** I, 395.
68. Nish, **Alliance**, 97.
69. Ibidem, 123; Louis, **Australia**, 407ev.
70. **HTK** 1916/17, 1519-1530.
71. ARA/DEF CMMW 287d; Arch. Stirum, 7, **Brief Idenburg** 15-5-1917; Zie ook: Art, 10.
72. Leeflang, 96.
73. Teitler, **Vlootbasis**, 411; Teitler, **Dutch**, 29.
74. Teitler, **Vlootbasis**, 460ev.
75. Arch. Stirum, 6, **Brief** 18-8-1916; Locher-Scholten, 60; Teitler, **Dutch**, 34.
76. Arch. Stirum, 49, **Brief** 11-12-1917; Witte, 110; De Leeuw, 185ev; Teitler, **Dutch**, 36; ARA/DEF CMMW 287d.
77. Korver, 60; Rhemrev, 2.
78. Korver, 61/62; Teitler, **Dutch**, 35.
79. ARA/DEF CMMW, 256.
80. Arch. Stirum, 10, **Brief De Graaff**, 20-5-1920.
81. Locher-Scholten, 63.
82. Houweling, **Wapenwedlopen**, 184-203.
83. Arch. Foreign Office 371/1696/13470: **Tel. Johnstone aan Grey**, 20-3-1913.
84. Zie bijv. Houweling, **65 jaar**, 23-25.

III: DE BUITENLANDSE POLITIEK VAN NEDERLAND, 1918-1924

1. Lademacher, **Neutralität**, 37; Rothstein, 3.
2. Den Beer Poortugael, 55; Van Raalte, **Staatshoofd**, 213; Struycken, **Hoofdtrekken**, 18; Van Karnebeek, **Positie**, 11; Telders, **VG** IV, 147-166.
3. Geyl, **Nederland**, 12.
4. Zie bijv. Schweizer, 1032.
5. **De Amsterdammer**, 7-9-1918; 30-11-1918; **HEK** 1918/19, 188ev; De Leeuw, 194; Heldring, **Herinneringen** I, 296-297; Manning, 340
6. Zie bijv. Heldring, **Herinneringen** I, 300, 304, 307, 324.
7. Arch. State Department, m682. 856.00/63; 856.002/21: **Tel. Ritch aan**

Lansing, 24-12-1918; De Telegraaf, 18-12-1918.
8. Wels, 219, 223.
9. Van Karnebeek, **Neutraliteitsvraagstuk**, 474/475; **HTK** 1923/1924, 250-254.
10. Van Karnebeek, **Positie**, 4, 10.
11. Renouvin, **Introduction** I, 22-29.
12. Nederbracht, 50; Wels, 212; Heldring, **Herinneringen** I, 304; Puchinger, **Colijn** I, 131; Oud, **Verleden** I, 68; Marks, **Innocent**, 144, 401; Kossmann, **Landen**, 431.
13. **Resolutie**, afschr. arch.Ruys, 8; Kernkamp, **Oorlog** II, 1476/1477.
14. Heldring, **Herinneringen** I, 340; **AH**, 17-2-1919; Struycken, **VW** III, 5.
15. Bartlett, 39.
16. Arch. Cort van der Linden, 259.
17. Ibidem; Kersten, 12.
18. Struycken, **Hoofdtrekken**, 27/28.
19. Wels, 211; Heldring, **Herinneringen** I, 324; Arch. Cort van der Linden, 259.
20. De Beaufort, **Cornelis**, 112/113; Van Vollenhoven, **Position**, 205; Van Vollenhoven, **VG** II, 502-505; **NRC**, 29-9-1919.
21. **De Tijd**, 4-8-1923; Van Ditzhuyzen, 267; **BW**, 566; Struycken, **VW** II, 7, 87-95; Telders, **VG** IV, 118-146.
22. Struycken, **VW** II, 121-127; **De Tijd**, 4-8-1923, 14-8-1923; Van Ditzhuyzen, 268; **BW**, 566.
23. **BW**, 565; Van Ditzhuyzen, 270; Struycken, **VW** II, 3.
24. Struycken, **VW** IV, 187; Struycken, **VW** II, 2; Struycken, **VW** III, 41; Van Karnebeek, **Positie**, 9/10.
25. **HTK** 1919/20, bijl.359. **MvT**, 21-28.
26. **HTK** 1919/20, 1350-1397.
27. Nederbracht, 36/37; **HTK** 1920/21, bijl. A.2.III.no.5, 9-10.
28. Bijv. Tammes, 15; Elout, **Oorlogspsyche**, 356; Van Bolhuis, 16, 47; Colenbrander, **Jaren** II, 272.
29. Struycken, **Bestuur**, 56ev, 83; De Vries, **Schets** IV, 137; Troelstra, **Gedenkschriften** IV, 297/298; Struycken, **Hoofdtrekken**, 7, 11; Van Bolhuis, 84; **HTK** 1922/23, 1055-1061; Vandenbosch, 20, 27.
30. Zie: **Parlement**, passim; Baehr, **Democracy**, passim.
31. Gerretson, **Koninklijke** V, 113; De Ligt, **Djambi**; Van Ravesteyn, **Oorlog**; Vandenbosch, 202ev; De Ligt, **Oorlog**, passim.
32. Gerretson, **Koninklijke** V, 191-192, 203-205; Zie ook: Deen, passim; Arch. Stirum 9, **Brief** 16-7-19.19
33. J.H.H.W., passim; Vermeulen, **Schets** IV, 309; Arch. Stirum, 9; Van Kol, **Landsyndicaat**, 4.
34. Woltring, **RGP** 156, passim; **RGP** 162, 143 en passim; Oud, **Verleden** I, 243; Arch. Kol. gv 28-2-22.
35. Heldring, **Herinneringen** I, 544-545; Gerretson, **Koninklijke** V, 222-227; Oud, **Verleden** I, 245ev; Puchinger, **Tilanus**, 90.
36. **HTK** 1920/21, 2322; Oud, **Verleden** I, 248-252; Puchinger, **Colijn** I, 240.
37. **De Telegraaf**, 24-4-1921; **Het Volk**, 11-8-1921.

38. Arch. Kol. gv 10-10-1922, gv 13-3-1924.
39. Bijv. **NRC**, 25-4-1921.
40. **HEK** 1920/21, 1019-1920; Van Kol, **Landsyndikaat**, 4.
41. B.C. de Jonge, 70-72; Mededeling Puchinger, 3-11-1982.
42. Clyde, 374ev; Storry, **Japan**, 100ev; Iriye, **Pacific**, 139-140; Storry, **History**, 153; Iriye, **War**, 17.
43. Buckley, 8; Braisted, 171ev; Dingman, 42-44.
44. Storry, **History**, 159ev; Storry, **Japan**, 115ev; Dingman, 122-135.
45. Dingman, 125; Iriye, **Pacific**, 144; Nish, **Alliance**, 381.
46. Dingman, 6-9, 23, 32.
47. Ibidem, 117; Louis, **Strategy**, 77.
48. De Kat Angelino, **Verslag**, 14.
49. Braisted, 491-504; Buckley, 12; Dingman, 103.
50. Dingman, 153-159; 104. Roskill, **Policy**, 302; Clyde, 448; Woltring, **RGP** 162, 541ev; **FRUS** 1921 I, 54ev.
51. Bootsma, 109; Oud, **Verleden** I, 269.
52. Zie bijv. Braisted, 567-688; Clyde, 441-461.
53. **NRC**, 11-10-1923; Bootsma, 123; Woltring, **RGP** 173, 186ev, 200/201, 267/268; Dingman, 83; Zie ook Jansma, passim.
54. Oud, **Verleden** I, 269/270; Buckley, 141; DBFP XIV, doc.529.
55. Louis, **Strategy**, 107; De Amsterdammer, 11-3-1922.
56. Kennedy, **Mastery**, 275; Nish, **Alliance**, 286.
57. Clyde, 451; Iriye, **War**, 17-18, 39; Iriye, **Pacific**, 151; Bartlett, 51.
58. Iriye, **War**, 18/19; Thorne, 28; Storry, **History**, 162,164.
59. Churchill, 18-34; Thorne, 4/5.
60. **NRC**, 11-10-1923; Bootsma, 102; Woltring, **RGP** 173, 273/274.
61. De Kat Angelino, **Verslag**, 81-82, 190; Woltring, **RGP** 131, 414.
62. Struycken, **Hoofdtrekken**, 41.
63. Woltring, **RGP** 162, 421-423.
64. Woltring, **RGP** 173, 430/431, 606ev; François, **Duikboot**, passim; François, **Positie**, passim.
65. Woltring, **RGP** 173, 545-546; **RGP** 181, 72/73, 406-408; Walters, 219ev.
66. Woltring, **RGP** 181, 48, 175-180, 189-192; 423-424, 402-403, 464-468, 471; Arch. Van Eysinga, 104; Kersten, 128.
67. Van Karnebeek, **Positie**, 12; Woltring, **RGP** 181, 522-524; Struycken, **VW** II, 8.
68. Van Vollenhoven, **VG** II, 582.
69. **Protocol**, 7-21, 90/91.
70. **HTK** 1924/25, 965ev; **HEK** 1924/25, 239-241, 691-692; **Protocol**, 93-103.

IV: **BINNENLANDSE POLITIEK 1918-1923**

1. C.W. de Vries, 8, 13, 19; Elout, **Figuren**, 65-68.
2. **De Amsterdammer**, 20-7-1918.
3. C.W. de Vries, 15/16; J.Th.J. van den Berg, 456-458.
4. Vonhoff, 124ev, 205ev, 237; De Wilde, 439/440; Bijv. Heldring, **Herinneringen** I, 445, 470, 487-488.

5. Bosmans, 200; Blom, **Muiterij**, 9-35; Von der Dunk, **Conservatisme**, 28-37.
6. Van Dijk, 56; Troelstra, **Sociaal-demokratie**, 50.
7. De Jong, **Koninkrijk** I, 48; Bosmans, 201.
8. Zie bijv. Blom, **Muiterij**, 18ev; bijv. Schöffer, 615; Verkade, 48ev; Kossmann, **Landen**, 436/437.
9. Kuiper, **Eeuw**, 41, 45; **De Opbouw**, 1923/24, 233; Van Kaam, 49, 55.
10. Van der Plas, passim; Steenhoff, **Erfgoed**, 12; Schöffer, 606-607; Knuvelder, 97ev.
11. Bomans, **Avontuur**, 11; Bomans, **Avonden**, 38/39; Arch. RKSP, not. Alg. Bond,1, 13-4-1922; Bank, **Monarchie**, 199-201; Elout, **Figuren**, 84; Scheffer, 35, 222.
12. Steenhoff, **Erfgoed**, 127; Colsen, 266/267; 497/498; 504ev; De Beaufays, 415; Rogier, **Herleving**, 372; Tomassen, 49; Stuurman, **Ontstaan**, 21-28.
13. Colsen, 382; Van Tijn, AGN 13, 321/322; Stuurman, **Verzuiling**, 30-48; Colsen, 328, 335ev.
14. Colsen, 490/491; Schöffer, 609.
15. De Beaufays, 593.
16. De Jong, **Koninkrijk** I, 66; Gribling, **Geschiedenis**, 31, 48; Gribling, **Nolens**, 141/142; Arch. RKSP. not. Alg. Bond I 13-5-1922; De Beaufays, 596; Rogier, **Herleving**, 571; Puchinger, **Colijn** I, 234; Oud, **Verleden** II, 15-17.
17. Blom, **Verzuiling**, passim; Daalder, **Netherlands**, passim; Lijphart, passim; Van Schendelen, passim.
18. Keesing, 3; Van de Woestijne, 379.
19. De Monchy, 136-137; De Vries, **Economie**, 80.
20. Keesing, 10, 17; Heldring, **Herinneringen** I, 343.
21. Keesing, 20, 24.
22. Ibidem.
23. Van de Woestijne, passim.
24. Ibidem, 28-29, 32; **70 Jaren**, 54;
25. Keesing, 55,57.
26. Blaisse, 98; Bijv. Oud, **Verleden** II, 182ev.
27. Stevers, 101-148.
28. Ibidem, 146.
29. Ibidem, 129.
30. Kernkamp, **Oorlog** II, 1461.
31. Puchinger, **Colijn** I, 134, 167, 178; De Jong, **Koninkrijk** I, 612/613; Troelstra, **Gedenkschriften** IV, 162ev; Hueting, **Roeping**, 125; Vliegen, **Kracht** III, 102; Scheffer, 234ev; Heldring, **Herinneringen** I, 307, 331.
32. Heldring, **Herinneringen** I, 339; Arch. Ruys 29, **Nota** defensiebeleid.
33. Easton, 238; Heldring, **Herinneringen** I, 450.
34. Heldring, **Herinneringen** I, 479.
35. Van Oven, 125.
36. Easton, 255/256.
37. Bryce, 122; Rosenau, **Public**, passim; zie ook: B.C. Cohen, passim.
38. **De Opbouw** 1923/24, 477.

39. Vondung, 13; Melis Stoke, passim; Erkens, passim; Braam, passim; Walch, passim; Onsman, passim; Krieken, passim; Lamberts, passim.
40. Bosboom, 218, 240ev.
41. Zie ook: **Militarisme.**
42. Bout, 7.
43. Van der Mandere, **Vredesbeweging**, 213/214, 161.
44. Eykelboom, passim.
45. Tammes, 19ev.
46. Tuchman, **Tower**, 232.
47. Keegan, **Nature**, 63-69; Wohl, 218; Walzer, 35.
48. Buskes, 149; Keegan, **Face**, 314-324.
49. Fussel, 18/19; Howard, **Restraints**, 8; Wohl, 223/224; Vondung, 31/32.
50. Terraine, 3; Eksteins, 345.
51. Wesseling, **Oorlogen**, 488.
52. Wertheim, **Nederlandsch-Indië**, 265; Vermeulen, **Schets** IV, 265; Arch. Van Hamel 219; Elout, **Figuren**, 94; Van Lith, 15; Locher-Scholten, 94.
53. Elout, **Figuren**, 93/94.
54. Van Kol, **Ontwikkeling** I, 36ev, 56, 287-298.
55. Bosch, 177-180.
56. Woltring, **RGP** 156, 541.
57. Woltring, **RGP** 173, 249.
58. **NRC**, 21-12-1921; Van der Stadt, 43.
59. M.D. Kennedy, 66ev.

V: **DE MARINEPOLITIEK NA 1918.**

1. Van Deinse, 41.
2. Honoré Naber, 5/6; Luhrs, **Protest**, 5/6, 12, 14; **Leven**, 16, 19, 23; Swarte, 11.
3. Arch. Foreign Office 371/1696, 13469, **Tel. Bentick aan Grey**, 19-3-1913; Bosscher, **Gewerkschaftsbewegung**, 107/108, 120; Goossens, **Vlootpastoor**, 897.
4. Swarte, 31; Goossens, **Marine**, 400; **MB** 1912/13, 475/476; Zie ook: **MB** 1912/13, 718ev, 874ev; **MB** 1912/13 II, 432-476.
5. Scheffer, 155/156.
6. Ibidem, 124, 185, 186; **Het Anker**, 29-11-1918.
7. **Het Vaderland**, 29-11-1918; **MB** 1918/19, bijl. 176ev; 187ev; 208ev; **Het Anker**, 14-3-1919; **HTK** 1919/19, 1346ev, 1311-1312.
8. Arch. OV, AV 29-4-1919; Goossens, **Monument**, 49, 54, 61, 64; **OV** 1921, 151-153; **OV** 1922, 3ev, 27-28, 161-165.
9. Helfrich, 18.
10. Puchinger, **Colijn** I, 132.
11. Oud, **Verleden** I, 172.
12. Bouman, 67/68.
13. Oud, **Verleden** I, 171/172.
14. Puchinger, **Colijn** I, 176.
15. Houweling, **65 jaar**, 25.
16. **MB** 1919/20, 35ev; **HTK** 1919/20, Bijlagen Stuk 2 VI. no 28, 10.

17. Arch. OV, AV 30-6-1921; **OV** 1920, 2-8.
18. Bosscher, **Minister**, 113; Dingman, 93ev.
19. Zie bijv. Arch. OV, AV 23-6-1920; Van Waning, 64.
20. Oud, **Verleden** I, 177; **HTK** 1919/20, 919.
21. Part. arch. Geudeker.
22. Puchinger, **Colijn** I, 327/330.
23. Arch. Marinestaf, doos 98.
24. **HEK** 1919/20, 657; **De Opbouw** 1923, 393.
25. **Uittreksel Rapport Cie-Gooszen**, 3.
26. Arch. Fin., Not. cie-Gooszen, 7-6-1920.
27. Teitler, **KNIL**, 16; Arch. Fin. Not. cie-Gooszen, 7-6-1920.
28. Van Waning, 69/70.
29. **Uittreksel rapport cie-Gooszen**, 13/14, 28ev.
30. **Rapport cie-Umbgrove**, 10.
31. **Uittreksel rapport cie-Gooszen**, 61.
32. Ibidem, 63.
33. Arch. Fin. not. cie-Gooszen, 2-6-1920.
34. **Uittreksel rapport cie-Gooszen**, 64.
35. Ibidem, 9, 17ev, 51ev; Arch. Fin. not. cie-Gooszen, 27-7-1920.
36. Ibidem, 22-10-1920; **Uittreksel rapport cie-Gooszen**, 58-60.
37. Arch. Fin. not. cie-Gooszen, 4-1-1921; **Rapport cie-Gooszen**, 42.
38. Teitler, **KNIL**, 17; **OV** 1921, 130; Arch. Kol. V. 25-2-1921.
39. Puchinger, **Colijn** I, 191.
40. **HTK** 1921/22, Bijl. II, 320, 1-3. Wetsontwerp Vlootwet 1922, 4.
41. Teitler, **KNIL**, 18ev; Zie ook **VIG** 1921, 135ev.
42. Arch. Kol. v. 1-12-1921; **MB** 1921, 467/468.
43. **HVR** 1921/1922, 664ev, **HVR** ond.3, stukken 6-8; Stokvis, **SG** 1921, 1122-1125.
44. ARA Arch. CMMW, 695; **HTK**, 1921/22, 320, no 4; Arch.Fin. doss.Vlootwet, 19a, 25-10-1921.
45. **HTK** 1921/22, 320. no 5. VV, 37-39.
46. Ibidem.
47. **HTK** 1921/22 MvA 320.nr.6, 41-44.
48. **HTK** 1921/22 Bijl.320, no 7, 45.
49. Oud, **Verleden** I, 311/312; **HTK** 1921/22, 2360.
50. Puchinger, **Colijn** I, 256ev.
51. Arch. Tilanus, not. CHU-fractie 8-8-1922.
52. Puchinger, **Colijn** I, 274/275.
53. Ibidem, 295/296.
54. Oud, **Verleden** II, 34/35; Puchinger, **Colijn** I, 272.
55. Oud, **Verleden** II, 62.
56. **Rapport cie-Patijn**, 1/2.
57. Arch. CMMW, 294 en arch. Fin., not. cie-Patijn 8-12-1922.
58. **Rapport cie-Patijn**, 31; Arch. CMMW, 294 en Arch. Fin. not. cie-Patijn 22-12-1922.
59. Ibidem, 8-12-1922 en 16-3-1923.
60. Ibidem, 5-1-1923; 15-12-1922.
61. Ibidem, 29-12-1922.
62. Ibidem.
63. ARA Arch. CMMW, 294 en Arch. Fin. Not. cie-Patijn 15-12-1923;

Struycken, **VW** III, 174.
64. Ibidem, 19-1-1923.
65. Ibidem, 26-1-1923.
66. Ibidem, 19-1-1923.
67. Arch. Snoeck Henkemans, 12, 1, **Nota-Ferwerda.**
68. **Het Volk**, 12-6-1923.
69. ARA Arch. CMMW, 294 en arch. Fin. not. cie-Patijn 19-1-1923; Arch. Van Schaik, 27.
70. **Rapport cie-Patijn, 3/4.**
71. Ibidem, 6-9; 11-13.
72. Ibidem, 15-17; 22/23; 32-34, 46.
73. Ibidem, 57-62.
74. **Verslag Herzieningscie**, 1, 17, 62, 75-77.
75. B.C. de Jonge, 55, 56.
76. Brouwer, 78ev.
77. Koch, 123.
78. De Kat Angelino, **Beleid** I, 5-8.
79. Heldring, **Herinneringen** I, 380.
80. Ribberink, **Levensbeschrijving**, 56.
81. Creutzberg, **Economy** II, 43, 65/66.
82. Van Anrooy, 121.
83. Ibidem, 125.
84. Arch. Kol. gv. 6-3-1922, gv 10-11-1922, gv 28-11-1922; Brouwer, 103.
85. **Tien begrotingen**, 376/377, 394/395.
86. Arch. Kol.gv.8-3-1922.
87. **HVR** 21-24 maart 1921, 7ev, 58-60, aanhangsel, ond.1 stuk 5-7; **HTK** 1921/22, Nota van Wijzigingen 320, nr.8.
88. ARA Arch. CMMW, 294, 19-1-1923.
89. Arch. Kol. v 6-1-1923.
90. Ibidem, 18-7-1923.
91. Arch. Ministerraad 1923, 156; Arch. Kol. gv. 15-6-1923.
92. Arch. Kol. 16-7-1923.
93. Ibidem.
94. Teitler, **KNIL**, 23ev; **DBFP**, 373, 393; **Officieel Memorandum**, 9, 34, 43. Afschrift, Arch. Van Asbeck, 275,4.
95. Teitler, **Fock**, 162; Teitler, **KNIL**, 29-30; Arch. Kol. gv. 8-10-1923.
96. Arch. Kol., ibidem.
97. Bijv. **Bataviaasch Nieuwsblad**, 28-7-1923; Arch. State Department, m682, rol 14, 856.30/17, **Nota Hoover aan Hughes**, 30-7-1923.
98. **Nieuws van den Dag voor Ned.Indië**, 30-7-1923.
99. Arch. Foreign Office, 371/6696; F 3600/901/23: **Rapport Ashton-Gwatkin**, september 1921.
100. Van Mook, 12; Jaquet, 62, 67.
101. Arch. Foreign Office, **Rapport Ashton-Gwatkin**, 3ev.
102. Ibidem, 11; Zie ook: Arch. State Department, m682, rol 28, 856.d.00/2, **Rapport Starret aan Hughes**, 18-11-1921.
103. **IG** 1921, 265-266; Van der Stadt, 42.
104. **Soerabajaasch Handelsblad**, 25-8-1923.
105. Arch. Kol. gv. 8-5-1923; **De Telegraaf** 19-7-1923.

106. Arch. Kol. gv. 28-5-1923.
107. Gribling, **Aalberse**, 410; Puchinger, **Colijn** I, 407.
108. Oud, **Verleden** II, 107.
109. Puchinger, **Colijn** I, 412/413, 415.
110. Ibidem, 428.
111. Arch. State Department, m682, 856.34/25, **Tel. Tobin aan Hughes**, 21-11-1923; Dingman, 162.
112. Arch. OV, Hoofdbest. 12-3-1914.
113. **BDFP** 1919-39, VI, doc. 761.
114. Ibidem, XIV, doc. 321, 325, 313; Arch. Marinestaf, doos 4, map 23.
115. Arch. Foreign Office CAB 2/3/159.
116. Woltring, **RGP** 173, 115/116.
117. Bootsma, 124.
118. Heldring, **Herinneringen** I, 491.
119. Roskill, **Churchill**, 73.
120. Kennedy, **Rise**, 274.
121. Arch. BZ. D6-110.
122. **OV** 1923, 98-99.
123. **IG** 1923, 906/907.
124. Tuchman, **Tower**, 14.
125. Roskill, **Churchill**, 79.
126. Louis, **Strategy**, 210/211; Callahan, 91/92.
127. Arch. State Department, m682, rol 14, 856.30/8, **Tel. Tobin aan Hughes**, 22-8-1923.
128. **AH**, 24-7-1923.
129. **NRC** 21-2-1922av; Arch. Wittert, AW VIII, 14, 1276.
130. Buckley, 95; Arch. State Department, m682, rol 35, 856d.51/3, **Brief Riggs National Bank**, 3-1-1922.
131. Ibidem, 856.34/17; 856d.30.4.
132. **Voorwaarts**, 28-9-1923.
133. Arch. State Department, m682, 856.34/17, **Tel. Tobin aan Hughes**, 20-7-1923.
134. Arch. DEF. CMMW, 287; Arch. Navy Yard, Gen. Board, Vol.I.500-506; Navy Yard, Strategic Plans I, Box, 64; Zie ook: Arch. State Department, m862, rol 28, 856d.00/5, **Verslag Norwels**, 17-10-1925.
135. **De Opbouw**, 1923/24, 232.
136. **HTK** 1923/24, 181; Oud, **Verleden** II, 123.
137. Gribling, **Aalberse**, 410.
138. Bijv. **AH**, 21-7-1923.
139. **Verslag RK Defensiecie 1909**; Puchinger, **Colijn** I, 449.
140. Heldring, **Herinneringen** I, 487.
141. Arch. Ruys, 67.

VI: DE PROTESTANTEN EN DE VLOOTWET

1. Gerretson, **Koninklijke** III, 647.
2. Heldring, **Herinneringen** I, 339; Oud, **Verleden** II, 49; Kossmann, **Landen**, 466;
3. B.C. de Jonge, 207.
4. Mandere, **Vredesbeweging**, 162.

5. Arch. Ruys, 29.
6. Elout, **Figuren**, 85; Oud, **Verleden** I, 181/182.
7. Colijn, **Dageraad**, 20/21; Arch. Ruys, 29.
8. Puchinger, **Colijn** I, 94, 172; Van Raalte, **Gezien**, 273-275.
9. **De Standaard**, 4-4-1922, 8-4-1922; 13-4-1922; 30-4-1922; 6-6-22.
10. **P&K** 1922/23, 73-77, 82-84.
11. Ibidem, 1922/23, 59.
12. **De Standaard**, 12-9-1923; Zie ook: Kuiper, **Eeuw**, 35ev.
13. **De Standaard**, 12-9-1923.
14. **HTK** 1921/22, 2356-2357.
15. Puchinger, **Colijn** I, 275.
16. **HTK** 1922/23, 319; Oud, **Verleden** II, 43ev.
17. Colijn, **Gemenebest**, 172/173.
18. Bijv. De Jong, **Koninkrijk** II, 45/46.
19. Oud, **Verleden** II, 45.
20. Puchinger, **Colijn** I, 307.
21. Oud, **Verleden** II, 46/47.
22. **De Standaard**, 28-4-1923.
23. Ibidem, 7-6-1923, 9-6-1923.
24. **Het Vaderland**, 9-8-1923av.
25. Heldring, **Herinneringen** I, 494.
26. Arch. FO 371/9478/ W 8222/3612/29, **Tel. Marling vaan Grey**, 29-10-1923.
27. Puchinger, **Colijn** I, 11-16.
28. Ibidem, 101-102, 304/305.
29. Heldring, **Herinneringen** I, 339.
30. Puchinger, **Colijn** I, 193, 214, 265, 303-307.
31. Arch. Wittert, 1574/1575.
32. Oud, **Verleden** II, 138/139; Arch. FO 371/9478/ W 822/3612/29: **Tel.** Crosby aan Hughes, augustus 1923.
33. Arch. Ministerraad 114; De Jong, **Koninkrijk** I, 613/614; Oud, **Verleden** I, 113/114.
34. Puchinger, **Tilanus**, 129.
35. **De Nederlander**, 22-7-1922; **OV** 1922, 114.
36. **De Standaard**, 19-7-1923.
37. **De Christelijke Ambtenaar**, 29-8-1923, 26-9-1923; 10-10-1923.
38. **De Standaard**, 26-9-1923.
39. Ibidem, 24-9-1923; **Voorwaarts**, 24-9-1923.
40. **De Standaard**, 15-9-1923; 19-10-1923; 1-10-1923; 8-10-1923.
41. **P&K** 1922/23, 71.
42. **De Nederlander**, 11-4-1922; Kossmann, **Landen**, 446.
43. **De Nederlander**, 11-4-1922.
44. Ibidem, 27-6-1923.
45. Ibidem, 22-7-1922.
46. Ibidem, 22-4-1922.
47. Ibidem, 19-7-1923; 3-10-1923.
48. **HTK** 1923/24, 117; **De Telegraaf**, 29-9-1923.
49. Oud, **Verleden** I, 130; Marchant, **Artikel**, 3.
50. Oud, **Verleden** I, 130; **HTK** 1921/22, 3736; **KB**, 19-6-1922, stbl.400.

51. Puchinger, **Colijn** I, 448; Marchant, **Artikel**, 7.
52. Puchinger, **Colijn** I, 443-448.
53. Spanning, 14-15, 27, 33.
54. Ibidem, 28-29.

VII: DE KATHOLIEKEN EN DE VLOOTWET

1. Van Ditzhuyzen, 272.
2. Steenhoff, **Erfgoed**, 53; Bank, **Revolutie**, 29, 32.
3. Klomp, 71, 100; Van Lith, 8, 39; Arch. Ruys; **De Tijd**, 22 en 23-12-1922.
4. **Verslagboek**, 5/6; Vriens, 55, 61; Bank, **Revolutie**, 26.
5. **De Maasbode**, 2-11-1923.
6. Arch. Nolens, RK. Vredesbond, 325.
7. Renouvin, 256/257; Arch. Nolens, RK Vredesbond, 15; Aalberse, 27.
8. Steenhoff, **Militarisme**, 18, 21, 23, 24, 34, 35; Arch. Nolens, RK Vredesbond, 325, **Brief Staring**, 7-10-1921; Keulers, 3-5; **RK Defensierapport**, 32.
9. G. Bomans, 13.
10. **RK Defensierapport**, 5, 19/20, 97.
11. **P&K** 1921/22, 94, 1922/23, 106, 111.
12. Oud, **Verleden** I, 310.
13. Goossens, **Vlootpastoor**, 903-905.
14. Goossens, **Verzorging**, 71.
15. **De Maasbode**, 21-2-1919.
16. Ibidem, 1-4-1922.
17. **Voorwaarts**, 13-4-1922.
18. Arch. RKSP, not. Kamerfractie 130, 7-4-1922.
19. **De Maasbode**, 13-12-1922, 29-11-1922av.
20. Ibidem, 24-4-1923av; 19-4-1923av.
21. **De Tijd**, 27-6-1923, 2-8-1923, 7-9-1923.
22. Ibidem, 8-9-1923, 12-8-1923, 8-9-1923, 27-9-1923, 23-10-1923.
23. Ibidem, 9-10-1923.
24. **De Maasbode**, 20-7-1923av, 9-8-1923av.
25. Ibidem, 8-9-1923.
26. Ibidem, 28-9-1923, 29-9-1923.
27. Ibidem, 9-10-1923.
28. **Het Huisgezin**, 24-9-1923.
29. **NRC**, 6-10-1923ocht; **De Amsterdammer**, 3-11-1923.
30. Kuiper, **Vakbeweging**, 31; Arch. Ruys, 12, 38; Van der Does, 161; Bomans, **Avontuur**, 43.
31. Kuiper, **Rijk**, 180.
32. Tomassen, 53, 163/164.
33. **Het Roer**, juli 1919, 1, Ibidem, 1920, 299.
34. **De Vakstrijd**, 22-12-1923; Harmsen, **Bevrijding**, 136.
35. Rogier, **Herleving**, 565; Tomassen, 128-131.
36. **Onze Strijder**, 3-6-1921.
37. Rogier, **Herleving**, 570; **Het Roer**, juli 1921, 65; **RK Vakbeweging**, oktober 1922.
38. **RK Vakbeweging**, 2-11-1922.

39. **Het Roer**, december 1922.
40. **RK Vakbeweging**, 19-4-1923.
41. W.H.M.E. Alberts, 59ev.
42. **Het Roer**, juli 1922, 67.
43. Tomassen, 166.
44. Colsen, 357.
45. Bogaarts, noten, 22, no. 36; **De Volkskrant**, 9-11-1966; Arch. Wittert 41, 1574.
46. Colsen, 362-363; Stuurman, **Verzuiling**, 82; Kuiper, **Vakbeweging**, 31; Oud, **Verleden** I, 170-171.
47. Boogaarts, 38; **De Volkskrant**, 28-8-1923; **De Vakstrijd**, 22-12-1923.
48. Ibidem, 29-8-1293; **Het Volk**, 5-10-1923; **NRC**, 5-10-1923ocht.
49. **Het Volk**, 10-10-1923.
50. **De RK Vakbeweging**, 11-10-1923.
51. **De Volkskrant**, 28-8-1923, 20-9-1923.
52. **Het Vaderland**, 25-8-1923av; **De Volkskrant**, 3-9-1923, 4-9-1923, 7-9-1923, 31-8-1923.
53. **De Maasbode**, 24-9-1923av.
54. **RK Werkgever**, 7-11-1923.
55. Puchinger, **Colijn** I, 452.
56. **De Tijd**, 26-10-1923.
57. **De Tijd**, 14-11-1923.
58. **Onze Strijder**, 9-6-1922, 20-7-1922, 12-10-1923; 29-12-1922.
59. Ibidem, 12-10-1923.
60. Ibidem, 5-10-1923.
61. **Het Volk**, 4-10-1923.
62. **Onze Strijder**, 12-10-1923.
63. Ibidem, 19-10-1923; **De Maasbode**, 15-10-1923.

VIII: DE LIBERALEN EN DE VLOOTWET

1. Bijv. Oud, **Verleden** I, 38.
2. Vries, 444-469; Lipschitz, 18.
3. Zie bijv. Taal, 526.
4. **NRC**, 3,4,5 en 6-4-1922; Van Vollenhoven, **VG** III, 360ev; • Marchant, **Vrijzinnig-democraten**, 59/60; Joekes, 149-157.
5. Van Vollenhoven, **VG** III, 368.
6. Snouck Hurgronje, **VG** IV, 434; **De Gids** 1923, 61-81; Bijv. **Utrechts Prov. Dagblad**, 13-10-1923.
7. Vries, 448; **Gedenkboek VDB**, 66ev.
8. Vonhoff, 214.
9. **P&K** 1921/22, 130; Oud, **Verleden** II, 284/285.
10. **VD** 31-12-1921 en 7-1-1922; **P&K**, 1922/23, 161.
11. **De Amsterdammer**, 14-1-1922, 28-7-1923, 6-10-1923, 28-7-1923 en 17-10-1923.
12. **De Opbouw** 1922/23, 564; Marchant, **Regering**, 30ev.
13. **De Opbouw** 1922/23, 753-759; **HTK** 1923/24, 97.
14. **De Opbouw**, 1922/23, 741-764; 1923/24, 405.
15. **VD**, 19-4-1923; **De Opbouw** 1923/24, 406.

16. Van Embden, **Oorlog**, 11, 13, 18, 62.
17. **HEK** 1919/20, 651-653.
18. Van Embden, **VDB**, 95/96; **De Telegraaf**, 27-9-1923.
19. Van Embden, **VDB**, 98, 101-102; **HEK** 1924/25, 324ev; Van Embden, **Bezuiniging**, 9.
20. **P&K** 1921/22, 128-131; Oud, **Verleden** I, 346-348; Van Vollenhoven, VG II, 552ev; **NRC**, 29-11-1921; **De Gids** 1921, IV, 6ev.
21. **De Opbouw** 1921/22, 761, 886.
22. **VD**, 18-8-1923 en 1-91-1923; **De Opbouw** 1923/24, 11-40, 393-407.
23. **De Opbouw** 1923/24, 402, 483; Zie ook bijv. Thierens, **Opstellen**, 61-66.
24. **De Telegraaf**, 19-7-1923, zie ook: 30-4-1922 en 7-4-1922.
25. Ibidem, 10-8-1923; zie ook: 28-7-1923 en 9-8-1923.
26. Ibidem, 11-8-1923, 17-8-1923, 10-8-1923.
27. Ibidem, 4-8-1923, 29-7-1923, 27, 28 en 29-9-1923.
28. **De Opbouw** 1923/24, 402, 406-407; **De Telegraaf**, 4-10-1923.
29. **NRC**, 6-10-1923ocht.
30. **De Telegraaf**, 29-9-1923 en 4-10-1923.
31. M.D. Kennedy, 71-72, 387; Louis, **Strategy**, 5.
32. Bijv. **De Telegraaf**, 9-9-1923.
33. **De Vakstrijd**, 13-5-1922; 1-9-1923; Heldring, **Herinneringen** I, 493.
34. **De Vakstrijd**, 27-4-1922, 5-8-1922.
35. **De Telegraaf**, 19-9-1923, 6-10-1923.
36. **Het Leven**, 6-10-1923.
37. **VD**, 27-10-1923.
38. Oud, **Verleden** I, 308; **De Telegraaf**, 5-10-1923.
39. **VD**, 13-10-1923 en 27-10-1923.
40. Marchant, **Artikel** 40, 9.
41. Keesing, 28.
42. **De Vakstrijd**, 21-7-1923 en 23-12-1922.
43. Ibidem, 11-8-1923 en 1-9-1923.
44. Ibidem, 29-9-1923.
45. Ibidem, 15-9-1923; 13-10-1923.
46. **De Telegraaf**, 23-10-1923.
47. Heldring, **Herinneringen** I, 343.
48. Ibidem, 410.
49. Cort van der Linden, 160.
50. **VD**, 7-1-1922; Bijv. Stilgebauer, passim.
51. **Het vredeswerk**, 4; **De Nieuwe Courant**, 5-9-1923; Van der Mandere, **Vredesbeweging**, 160.
52. **Het vredeswerk**, 30; **De Opbouw** 1921/22, 825.
53. De Kok, 176; **De schepen**, 129/130.
54. De Hen, 41, 69-70.
55. **P&K** 1921/22, 126; **P&K** 1922/23, 146.
56. **AH**, 23-11-1921av; zie ook: Quant, passim.
57. Ibidem, 4-5-1922av, 17-7-1922av.
58. Ibidem, 1-2-1921av en 20-12-1921av; **Het Vaderland**, 5-5-1922av.
59. **NRC**, 25-5-1922av; Medenbach, 23; Elink Schuurman, passim.
60. **NRC**, 9-2-1922 en 6-5-1922av.

61. Ibidem, 20-2-1922av, 6-5-1922av; **OV** 1922, 24.
62. **MB** 1923, 180; **OV** 1921, 131ev.
63. **HTK** 1921/22, 2343.
64. Ibidem, 2345/2346.
65. Ibidem, 2348.
66. **OV** 1922, 130; **OV** 1923, 85.
67. Langelaan, 17ev; **AH**, 12-8-1922av.
68. **Haagsche Post**, 18-5-1922 en 25-5-1922.
69. **AH**, 3-12-1922ocht, 21-5-1923av en 22-5-1923av.
70. Arch. Defensie, Arch. Def. Vlootcie, 17; Arch. Defensie, Arch. Marinestaf, doos 5, Vlootcie.
71. **AH**, 2 en 3-5-1923av.
72. **NRC**, 25 en 26-5-1923av.
73. Ibidem, 3-5-1923av.
74. Schepp, 361-378; Von Schmid, 472.
75. **AH**, 7-6-1923av, 30-7-1923av, 14-8-1923av; Bijv. **Het Vaderland**, 11-10-1923ocht.
76. **AH**, 18-5-1923, 19-5-1923av; Ibidem, 20-5-1923av, 4-6-1923av; **De Telegraaf**, 29-7-1923.
77. Arch. OV, Hoofdbestuur, 21-4-1921; **AH**, 21-7-1923av, 31-7-1923av en 20-10-1923av.
78. **NRC**, 4 en 10-8-1923av.
79. Heldring, **Herinneringen** I, 486-490; **Herinneringen** III, 1523/1524.
80. **Het Vaderland**, 18-7-1923av, 15-9-1923av.
81. **NRC**, 11-10-1923av; **OV** 1923, 148.
82. **Het Vaderland**, 1 en 3-5-1922av, 9-10-1923ocht.
83. **Het Vaderland**, 9-10-1923ocht; Van der Toorn, **Gevaren**, passim; **De Telegraaf**, 22-6-1923.
84. **De Nieuwe Courant**, 18-8-1923; 25-8-1923; 11-9-1923; 14-9-1923; 18-10-1923; 4-8-1923; 9-8-1923; 16-10-1923.
85. Ibidem, 24-9-1923; **Nieuws van de Dag voor Ned.-Indië** 13-9-1923.
86. Van Esveld, 152, 157.
87. Treub, **Bezuiniging**, 24-26.
88. Bijv. Heldring, **Herinneringen** I, 500; **De Nieuwe Courant**, 25-10-1923.
89. **OV** 1939, 117.

IX: EXTREEM LINKS EN DE VLOOTWET

1. **Verslag 12e CPH-partijcongres**, 42; **P&K** 1922/23, 86.
2. A.A. de Jonge, 38.
3. **De Tribune**, 8-7-1922.
4. A.A. de Jonge, 34-44; Harmsen, **Kommunisme**, 67-75.
5. Morriën, 11, 13; Poeze, 182ev.
6. Ibidem, 200ev; Morriën, 21-32.
7. **De Tribune**, 7-4-1922; **HTK** 1921/22, 2352, 2355.
8. Ibidem.
9. Ibidem, 8-4-1922; A.A. de Jonge, 40.
10. Alma, passim.

11. De Spelbreker, nr.1.
12. De Strijd, 1-9-1923.
13. De Arbeid, 1-8-1923; Het Volk, 15-8-1923; De Strijd, 18-8-1923; De Tribune, 8-9-1923, 18-9-1923.
14. De Arbeid, 15-9-1923.
15. De Tribune, 24-9-1923; Het Volk, 24-9-1923.
16. De Tribune, 26-9-1923, 27-9-1923; Het Volk, 25-9-1923.
17. Jochheim, 233; Zie ook bijv: Verwoerd, 676ev; De Graaf, 70.
18. De Graaf, 214.
19. Jochheim, 172ev; Giesen, 213ev; De Graaf, 216/217.
20. De Graaf, 90.
21. De Ligt, Jubileumfeesten, 11, 13/14; Constandse, Alarm 1 54-55.
22. De Ligt, Jubileumfeesten, 7-9-, 17-19.
23. Constandse, Alarm 1923, 54, 56.
24. De Ligt, Jubileumfeesten, 23; De Ligt, Stem, 19; Harmser Kommunisme, 111.
25. De Duikboot, no. 1.
26. Bultsma, 81, 88-91.

X: DE SOCIAAL-DEMOCRATIE EN DE VLOOTWET

1. Vliegen, Kracht III, 182, 342; Hueting, Troelstra, 21, 78-8 Kossmann, Landen, 427.
2. Welcker, 560, 585; Scheffer, 75; Smit, RGP 145, 606.
3. De Amsterdammer, 21-12-1918.
4. Verslag 23e congres, 10; Hueting, Troelstra, 97.
5. Vliegen, Kracht III, 508, 523-525; Cohen, Vernieuwing, 15.
6. Hueting, Troelstra, 147, 179/180.
7. Troelstra, Sociaal-demokratie, 50; Oud, Verleden I, 135.
8. De Rooy, 216.
9. Vorrink, 134/135.
10. Arch. SDAP, not. PB, 8-9-1920.
11. Arch. SDAP, not. PB, 10-4-1920 en 21-6-1920.
12. Hartveld, 97-98; Mellink, 42; Vorrink, 26.
13. Schaper, Artikelen, 6; Bijv. Vliegen, Zakken!, passim; Troelstra, Wereldoorlog, 68ev; Het Volk, 10-8-1914, 23-1O
14. Troelstra, Wereldoorlog, 68, 81; Vliegen, Kracht III, 93ev; van Dongen, 345ev; Bijv. Soep, passim; R. Kuyper, passin
15. Troelstra, Wereldoorlog, 74ev, 90, 99, 126; Vliegen, Social 28; Jochheim, 240ev.
16. Het Volk, 23-10-1920.
17. Verslag 24e SDAP-congres, 7; De Graaf, 89-96; Bout, 97.
18. Arch. SDAP, not. PB, 8-9-1920, 25-9-1920, 9-10-1920; Sch 1921, 250.
19. Troelstra, Gedenkschriften IV, 90/91; Troelstra, Sociaal-Demokratie, 33, 36; Troelstra, Partij, 6; Het Volk 23-10-1920; Verslag Legercie, 90.
20. Troelstra, Gedenkschriften IV, 289/290.

21. Schaper, **SG** 1921, 249-259; Troelstra, **Partij**, 13.
22. **Het Volk**, 23-10-1920.
23. **MS** 1923, 536-466.
24. **Verslag 25e SDAP-congres**, 4; zie ook Sannes, passim.
25. Ibidem, 16/17.
26. Ibidem, 17.
27. Ibidem, 35.
28. Troelstra, **Gedenkschriften** IV, 291/292; Troelstra, **Sociaal-democratie**, 36.
29. Oud, **Verleden** I, 287.
30. Schaper, **SG** 1921, 249.
31. Zie **SG** 1921, 205-217; Arch. SDAP, not. PB, 5-2-1921.
32. Arch. SDAP, activiteiten tegen de reactie, map 1930; **Het Volk**, 6-6-1921.
33. Jochheim, 240; Arch. SDAP, not. PB, 3-10-1921.
34. **Het Volk**, 28-2-1922.
35. Arch. SDAP, not. PB, 3-10-1921.
36. Troelstra, **SG** 1922, 479.
37. Oud, **Verleden** I, 310-311.
38. **HTK** 1921/22, 2168-2175; **Voorwaarts**, 3-11-1921; **De Telegraaf**, 7-4-1922.
39. **Voorwaarts**, 4-4-1922.
40. Van Kol, **Mandaten**, 35; Van Kol, **SG** 1922, 892.
41. Van der Zee, 64; Van Kol, **Strijd**, 15.
42. Boekman, 39/40; Van der Zee, 49, 67/68, 74.
43. Arch. SDAP, not. PB, 15-9-1923.
44. Zie bijv. Arch. SDAP, not. PB, 5-1-1930, 6-4-1922 en 8-4-1922.
45. Van der Zee, 74, 92.
46. **Verslag mil. vraagstuk**, 195ev; Zie ook: **Verslag kol. congres** 1930, 13, 29.
47. Stokvis, **SG** 1921, 1128; **HVR** 1921, 682-685.
48. **HTK** 1921/22, 2360-2372.
49. **Het Volk**, 7-4-1922.
50. **HTK** 1921/22, 2343, 2360; **NRC**, 7-5-1922; Pippel, 155; **Het Volk**, 7-5-1922.
51. **Het Volk**, 7-5-1922; **Voorwaarts**, 7-5-1922.
52. Arch. Ministerraad, 10-5-1922.
53. **Het Volk** en **Voorwaarts**, 24-6-19122; **P&K** 1922/23, 131; Arch. SDAP, map 6475, 4802; Ibidem, 6475.
54. **Het Volk**, 6-7-1922; Oud, **Verleden** II, 1.
55. Troelstra, **SG** 1922, 659; **Het Volk**, 7-7-1922, 10-7-1922; Troelstra, **Sociaal-Demokratie**, 50.
56. Arch. SDAP, not. PB, 6-2-1922, 14-10-1922, 23-9-1922.
57. Troelstra, **SG** 1922, 668.
58. Arch. SDAP, not. PB, 23-9-1922.
59. Ibidem, 31-10-1922; **Het Volk**, 18-12-1922.
60. Arch. SDAP, Roerbezetting, map 10.
61. Zie bijv. **Het Volk**, 27-1-1923, 31-1-1923 en 2-2-1923.
62. Ibidem, 11, 12, 16, 17 en 19-5-1923, 19-5-1923, 16-4-1923.
63. Diepenhorst, 70; De Wilde, 456ev.

64. Arch. SDAP, not. PB, 3-5-1923, 26-5-1923, 21-5-1923, 8-6-1923.
65. **Voorwaarts**, 24 en 26-5-1923.
66. **Het Volk**, 25 en 26-5-1923, 4-5-1923.
67. Ibidem, 12-6-1923.
68. Zie: **De Nederlander**, 17-5-1923.
69. Arch. SDAP, not. PB, 14-5-1923; Zie bijv. **De Strijd**, 28-5-1923; **Het Volk**, 2-5-1923.
70. **Het Volk**, 28-5-1923; **Voorwaarts**, 24-5-1923.
71. Duys, passim.
72. Welcker, 557ev.
73. Ibidem, 577-578, 593; Troelstra, **Gedenkschriften** III, 178/179; Van der Meer, 144ev.
74. Harmsen, **Bevrijding**, 123; F. de Jong, 134; De Rooy, 25.
75. F. de Jong, 136.
76. **Medezeggenschap**, 309, 334-335; Oudegeest, 27; **De Vakbeweging**, januari 1924.
77. Polak, passim; Arch. NVV, Hoofdbestuur, 2-11-1920, 21-12-1921; Cohen, **Vernieuwing**, 86ev.
78. Hueting, **Troelstra**, 22/23, 89; Hartveld, 76.
79. Arch. SDAP. not. PB/NNV, 18-9-1922.
80. Oudegeest, 374ev; **Report IVV-congres 1919**, 13-19, 57-59.
81. **De Vakbeweging**, januari 1923; **De Vakstrijd**, 21-7-1922; **Het Volk**, 27-5-1921, 9-12-1922; Zie ook: Garamvölgyi, passim.
82. **Report IVV-congres 1920**, 7, 77, 84; **Report IVV-congres 1922**, 63, 106/107; **De Vakbeweging**, december 1921, 3.
83. Arch. NVV, not. Hoofdbestuur, 21-12-1921; **De Strijd**, 5-5-1921.
84. Arch. NVV, not. Hoofdbestuur, 2-2-1922.
85. De Rooy, 27ev.
86. Arch. NVV, not. Hoofdbestuur, 3-2-1922; not. Verbondsbestuur, 3-2-1922, 9-5-1922; Oudegeest, 271-272; Zie bijv. **De Strijd**, april 1922.
87. **De Strijd**, 5-8-1922.
88. Arch. Troelstra, map 72; **De Strijd**, 4-11-1922.
89. **Het Volk**, 16-12-1922.
90. **Het Volk**, 6-1-1923; Arch. NVV, not. Verbondsbestuur, 5-1-1923, 23-1-1923, 8-5-1923, 8-7-1923.
91. Ibidem, 15-5-1923; Arch. SDAP, not. PB, 21-5-1923.
92. **De Strijd**, 12-5-1923, 26-5-1923.
93. Ibidem, 12-5-1923, 9-7-1923.
94. **Het Volk**, 19-7-1923.
95. **Het Volk**, 19-7-1923; Heldring, **Herinneringen** I, 489.
96. **Voorwaarts**, 21 en 24-7-1923.
97. Ibidem, 20-7-1923.
98. Prakke, 33, 74, 80, 82/83.
99. **Voorwaarts**, 31-7-1923.
100. Ibidem.
101. Arch. SDAP, fed. Rotterdam, 541.
102. **De Strijd**, 18-8-1923.
103. Arch. NVV, not. Verbondsbestuur, 20-7-1923.
104. **De Vakstrijd**, 13-10-1923; Arch. NVV, not. Verbondsbestuur, 3 en

17-8-1923.
105. **Het Volk**, 20-8-1923 en 27-8-1923; **De Vakstrijd**, 13-10-1923.
106. De Vries, **Amsterdam**, 86; **De Metaalarbeider**, 2-6-1923.
107. Arch. SDAP, not. PB, 4-10-1930.
108. **De Metaalbewerker**, 18-8-1923.
109. AH, 12-5-1923; **De Metaalbewerker**, 8-5-1922.
110. **De Metaalbewerker**, 29-5-1922.
111. Bouman, 70, 113; **De Strijd**, 4-8-1923; **De Metaalbewerker**, 28-7-1923.
112. **De Metaalbewerker**, 18-8-1923.
113. **Voorwaarts**, 13-10-1923.
114. Ibidem, 19-8-1923; **Het Volk**, 2-8-1923.
115. **Het Volk**, 2-8-1923; 2-10-1923; **Voorwaarts**, 13-8-1923, 25-8-1923.
116. Arch. SDAP, not. PB, 8 en 21-9-1923.
117. Arch. SDAP, Vlootwet 1923, 99.
118. **Het Volk**, 15-9-1923.
119. **De Strijd**, 23-9-1923; **Het Volk**, 17-9-1923, 18-9-1923, 22-9-1923.
120. **Het Volk**, 24-9-1923.
121. Ibidem.
122. Ibidem.
123. **Voorwaarts**, 25-9-1923; **Het Volk**, 24-9-1923.
124. **Het Volk**, 24-9-1923.
125. **Voorwaarts**, 24-9-1923.
126. **Het Volk**, 24-9-1923.
127. Ibidem; **Voorwaarts**, 24-9-1923.
128. **De Strijd**, 29-9-1923.
129. Lipschitz, 28; Oud, **Jaren**, 116/117.
130. Van der Meer, 136, 140, 150.
131. Arch. SDAP, Vlootwet, 127.
132. **Het Volk**, 2 en 3-10-1923.
133. Arch. NVV, not. Verbondsbestuur, 27-5-1923, 21-12-1923; **Report IVV-activities 1922/1923**, 64-66.
134. **Voorwaarts**, 1-10-1923, 3-10-1923.
135. Bijv. **Het Volk**, 2-10-1923; **Voorwaarts**, 26-9-1923.
136. Arch. SDAP, Doss. Vlootwet, 1808.
137. Ibidem, 123.
138. Ibidem, 123, 127, 1808.
139. **Het Volk**, 11-10-1923.
140. Arch. SDAP, Doss. Vlootwet, 118.
141. Ibidem, 123, 541.
142. **Het Volk**, 4-10-1923; **Voorwaarts**, 28-9-1923; Arch. SDAP, Doss. Vlootwet, 127.
143. **Het Volk**, 10-10-1923, 11-10-1923; De Vrankrijker, 185.
144. **Jaarverslag SDAP 1930**, 68-69; **De Waarheid**, 19-5-1978.
145. **Het Volk**, 16-10-1923.
146. **Voorwaarts**, 16-10-1923.

XI: DE VLOOTWET IN DE TWEEDE KAMER

1. Oud, **Verleden** II, 116; HTK 1923/24, 18; **De Telegraaf**,

21-9-1923.
2. De Telegraaf, 4-10-1923; Voorwaarts, 12-10-1923; Het Vaderland, 11-10-1923av.
3. HTK 1923/24, 33-42.
4. Ibidem, 44-45, 71-72.
5. Ibidem, 42-45, 228, 290-291; Arch. Kol. gv. 24-10-1923 N15, gv. 27-10-1923 P15.
6. HTK 1923/24, 45-47.
7. Ibidem, 53-61.
8. Ibidem, 65.
9. Ibidem, 69.
10. Ibidem, 73-75.
11. De Maasbode, 12-10-1923.
12. Hulst, 120.
13. HTK 1923/24, 78-79.
14. Ibidem, 88.
15. Ibidem, 180/181.
16. Ibidem, 203.
17. BW I, 368.
18. HTK 1923/24, 93/94; 97-101, 251, 264ev.
19. Verslag Indisch leger, 4/5; De Telegraaf, 17-10-1923; HTK 1923/24, 94.
20. HTK 1923/24, 141-146, 162.
21. Ibidem, 146.
22. Ibidem, 146-153.
23. Talens-Ebbens, passim; NRC, 18-7-1983.
24. HEK 1919/20, 650.
25. HTK 1923/24, 114-119.
26. Ibidem, 183/184.
27. Ibidem, 184/185.
28. Ibidem, 110-114.
29. Ibidem, 219/220.
30. Ibidem, 221, 130/131, 136.
31. Ibidem, 185-186, 193-194; Oud, Verleden II, 14/15.
32. De Nederlander, 29-10-1923; HTK 1923/24, 103-109.
33. HTK 1923/24, 208-211.
34. Ibidem, 123-127.
35. Ibidem, 213-218.
36. Ibidem, 181-183.
37. Arch. RKSP, not. Kamerclub 131, 12-10-1923.
38. Ibidem, 17-10-1923; HTK 1923/24, 119-123.
39. HTK 1923/24, 119-123.
40. Arch. RKSP, not. Kamerclub 131, 18-10-1923.
41. HTK 1923/24, 137-140.
42. Ibidem, 153-157.
43. Ibidem, 169.
44. Ibidem, 170-175.
45. Gribling, Geschiedenis, 31; Gribling, Nolens, 217.
46. HTK 1923/24, 188-193, 260; Puchinger, Colijn I, 455.
47. HTK 1923/24, 195-197.

48. Ibidem, 203-206.
49. Ibidem, 206.
50. Oud, **Verleden** II, 24; Isselman, 22; **De Kruisbanier**, 7-12-1933.
51. **HTK** 1923/24, 206-207.
52. Ibidem, 279.
53. Arch. RKSP, not. Kamerclub 131, 26-10-1923.
54. Isselman, 25; Schaper, **Eeuw** II, 377.
55. **HTK** 1923/24, 228-231; Oud, **Verleden** II, 135.
56. Puchinger, **Tilanus**, 127-131; Swarte, 66; Oud, **Verleden** II, 33; **OV** 1922, 146; Arch. National Archives, RG 38, entry 193/902-100: **Tel. marine-attaché aan Hughes**, 17-10-1923.
57. Boekman, 39; Oud, **Verleden** I, 236/237; **De Opbouw** 1923/23, 566.
58. **HTK** 1923/24, 246.
59. Ibidem, 250-255.
60. Ibidem, 255-259.
61. Ibidem, 259-264.
62. Ibidem, 264-269.
63. Elout, **Figuren**, 89, 92.
64. Kernkamp in: **De Amsterdammer**, 27-10-1923.
65. Haanebrink, 4, 19, 21; **De Telegraaf**, 10-10-1923; **Het Vaderland**, 26-10-1923ocht, 27-10-1923ocht; Pippel, 157.
66. Arch. Ruys; Verhagen, **Kabinetscrisis**, 12; Puchinger, **Colijn** I, 457; Arch. RKSP, not. Kamerclub 131, 26-10-1923; **AH**, 27-10-1923ocht.
67. Arch. RKSP, not. Kamerclub 131, 26-10-1923.
68. **HTK** 1923/24, 276, 279, 291.
69. Ibidem, 283, 288/289.
70. Ibidem, 295, 297.
71. **De Maasbode**, 26-10-1923av; **NRC**, 27-10-1923ocht; **HP** 1-11-23; **De Telegraaf**, 27-10-1923; Elout, **Figuren**, 89, 92.
72. **NRC**, 27-10-1923ocht; **HTK** 1923/24, 298.
73. **Het Volk**, 27-10-1923; **AH**, 27-10-1923ocht; **De Telegraaf**, 27-10-1923; **De Standaard**, 27-10-1923.
74. **Het Volk**, 27-10-1923

XII: NA DE VERWERPING VAN DE VLOOTWET

1. Oud, **Verleden** II, 138; Arch. RKSP, not. Kamerclub 131, 6-11-1923.
2. Puchinger, **Colijn** I, 582.
3. Oud, **Verleden** II, 138-139; Puchinger, **Colijn** I, 471; **De Standaard**, 2-11-1923.
4. Oud, **Verleden** II, 141; Puchinger, **Colijn** I, 461, 467-468; **De Opbouw**, 1923/24, 459.
5. Puchinger, **Colijn**, 476, 570-571; **De Nederlander**, 30-10-1923.
6. Puchinger, **Colijn** I, 581-582.
7. **De Telegraaf**, 20-7-1923.
8. **De Volkskrant**, 29-10-1923, 5-11-1923; Bomans, **Avonden**, passim; **Haagsche Courant**, 27-10-1923; **De Tijd**, 27-10-1923; **De Maasbode**, 26-10-1923; **Het Huisgezin**, 27-10-1923; **De Residentiebode**, 31-10-1923.

9. HTK 1923/23, 325, 336, 346.
10. HTK 1923/24, 325.
11. Arch. FO 371/9478/9478 W 9611/3611/3612/29: Tel. Crosby aan Gre 1-8-1923.
12. Arch. Kol. v. 20-1-1925 F1; Teitler, **KNIL**, 41; Heldring, **Herinneringen** I, 525; **De Nieuwe Courant**, 24-10-1924; **AH**, 13-11-1924; **VD**, 21-2-1925.
13. Teitler, **Val**, 57.
14. Oud, **Verleden** IV, 99; **NRC**, 16-12-1930.
15. Troelstra, **Sociaal-Demokratie**, 33.
16. Oud, **Verleden** II, 137.
17. **AH**, 27-10-1923 ocht; **NRC**, 27-10-1923, 1-11-1923.
18. Ibidem, 10-9-1930av; **AH**, 8-9-1930; Oud, **Verleden** IV, 104.
19. **De Telegraaf**, 1-10-1924; Maas, 6-7.
20. Maas, 8; **De Telegraaf**, 1-10-1924; Snijders, **Propaganda**, passim.
21. Maas, 1.
22. **VD**, 12-10-1929.
23. Oud, **Verleden** IV, 109-110; Marchant, **Regering**, 21, 28.
24. **BW** I, 172.
25. Arch. Troelstra, 826; **Voorwaarts**, 27-10-1923; **Het Volk**, 27-10-1923.
26. Arch. Troelstra, 825; Arch. SDAP not. PB, 29-10-1923.
27. Arch. SDAP, not. PB/NVV, 31-10-1923; not. PB, 4-11-1923.
28. Ibidem en not. PB, 29-10-1923.
29. Ibidem; **Het Volk**, 1-11-1923.
30. **Het Volk**, 5-11-1923.
31. Ibidem, 30-10-1923.
32. Arch. Troelstra, 794; Arch. SDAP, not. PB, 15-12-1923.
33. Arch. Troelstra, 794, brieven 19-12-1923 en 27-12-1923.
34. **Het Volk**, 13-12-1923.
35. Arch. Troelstra, 830; Arch. NVV, not. Verbondsbestuur, 11-1-1924; **Het Volk**, 10-1-1924.
36. Puchinger, **Colijn** I, 588; Oud, **Verleden** II, 149.
37. Arch. SDAP, not. PB, 2-2-1924; De Rooy, 42.
38. Arch. SDAP, Anti-oorlogsdag.
39. Bout, 97ev.
40. **Verslag cie mil. vraagstuk**, 132-133, 158, 164.
41. Bout, 123.
42. Arch. SDAP, not. PB, 17-5-1930.
43. **Jaarverslag SDAP 1930**, 68/69.
44. Bijv. Albarda, **Denemarken**, passim.
45. Arch. RKSP, not. RK Kamerclub, 24-6-1930 en 22-10-1930.
46. Oud, **Verleden** IV, 104; **AH**, 9-9-1930; **NRC**, 10-9-1930 av.
47. Arch. SDAP, not. PB, 6-12-1930.
48. **Congresverslag SDAP 1937**, 71-72, 86-87; Cornelissen, 122-124; Hulst, 263.

XIII. SLOTBESCHOUWING

1. Smit, **Nederland** I, 1-8; De Jong, **Koninkrijk** I, 52-63.

2. Zie bijv. Woltring, **Houding**, passim.
3. Puchinger, **Colijn** I, 413/414, 461.
4. Heldring, **Herinneringen** I, 509, 525; **De Volkskrant**, 7-11-1923; **De Nieuwe Courant**, 3-11-1923, 8-11-1923; **De Vrijheid**, 31-10-1923.
5. AH, 27-10-1923av.
6. Ribberink, **Levensloop**, passim.
7. **De Tijd**, 27-10-1923.
8. Orwell, **Essays** IV, 6-10.
9. Howard, **Causes**, passim.
10. Lijphart, passim.
11. Dekker, passim.
12. Rappard, 574.
13. Troelstra, **Sociaal-Demokratie**, 33
14. Daalder, **Nederland**, 170-200.
15. Brands, 77-105.

GERAADPLEEGDE ARCHIEVEN:

ALGEMEEN RIJKSARCHIEF. DEN HAAG

- Archief Tweede Kamer
- Archief Raad van Defensie
- Archief Raad van Ministers
- Archief Departement van Koloniën
- Archief Directie der Marine. Commandement Maritieme Middelen Willemsoord
- Archief Nationaal Bureau voor Documentatie over Nederland
- Archief F.M. van Asbeck
- Archief F. Beelaerts van Blokland
- Archief P.W.A. Cort van der Linden
- Archief W.J.M. van Eysinga
- Archief J.A. van Hamel
- Archief Th. Heemskerk
- Archief J.P. van Limburg Stirum
- Archief Ch.J.M. Ruys de Beerenbrouck
- Archief B.C. de Savornin Lohman
- Archief J.R.H. van Schaik
- Archief J.R. Snoeck Henkemans
- Archief H.W. Tilanus
- Archief J.A. Veraart
- Archief C. van Vollenhoven
- Archief E.B.F.F. Wittert van Hoogland

DEPARTEMENT VAN BUITENLANDSE ZAKEN. DEN HAAG

- Departementaal archief
- Archief H.A. van Karnebeek

DEPARTEMENT VAN DEFENSIE. DEN HAAG

- Archief Marinestaf
- Archief Directie der Marine. Comandement Maritieme Middelen, Willemsoord
- Archief Vlootcommissie

DEPARTEMENT VAN FINANCIËN. DEN HAAG

- Archief Doorninck, dossier Vlootwet

VERENIGING "ONZE VLOOT". DEN HAAG

- Archief Onze Vloot

PUBLIC RECORD OFFICE KEW. LONDEN

- Archief Foreign Office
- Archief Committee of Imperial Defence

NATIONAL ARCHIVES. WASHINGTON (D.C.)

- Archief State Department
- Archief Military Branch

NAVY HISTORY DIVISION (NAVY YARD). WASHINGTON (D.C.)

- Archief Office of the Chief of Naval Operations 1912-1947

LIBRARY OF CONGRESS. WASHINGTON (D.C.)

- Archief Charles E. Hughes
- Archief Norman H. Davis

INTERNATIONAAL INSTITUUT VOOR SOCIALE GESCHIEDENIS. AMSTERDAM

- Archief SDAP
- Archief P.J. Troelstra
- Archief NVV
- Studiezaalmappen

KATHOLIEK DOCUMENTATIE CENTRUM. NIJMEGEN

- Archief RKSP
- Archief W.H. Nolens
- Archief P.J.M. Aalberse

A.H. GEUDEKER. VOORBURG

- Verslag vergadering o.l.v. Minister van Marine a.i. IJsselsteyn, 21 februari 1920.

GERAADPLEEGDE PERIODIEKEN

- De Ambtenaar. Orgaan van de Centrale Nederlandse Ambtenaarsbond
- De Christelijke Ambtenaar. Weekblad van de Algemene Nederlandse Christelijke Ambtenaarsbond
- De Arbeid. Orgaan van het NAS
- De Haagsche Courant

- De Leidsche Courant
- De Nieuwe Rotterdamsche Courant
- De Duikboot
- Het Algemeen Handelsblad
- Het Huisgezin. Katholiek dagblad voor Nederland
- Het Leven. Geïllustreerd maandblad
- De Maasbode
- Het Marineblad
- De Nederlander
- De Notenkraker. Satirisch weekblad
- De Residentiebode
- Het Roer. Maandschrift voor de R.K. Arbeidersbeweging
- De Spelbreker
- De Standaard
- De Strijd. Weekblad van het Nederlands Verbond van Vakverenigingen
- Onze Strijder. Weekblad van de Nederlandse R.K. Bond van Overheidspersoneel
- De Telegraaf
- De Tribune. Dagblad der Communistische Partij Holland
- De Tijd
- Het Vaderland
- De Vakbeweging
- De R.K. Vakbeweging. Tijdschrift van het bureau van de R.K. Vakorganisatie
- De Vakstrijd. Orgaan van het Algemeen Nederlands Verbond
- Onze Vloot. Orgaan van de Koninklijke Nederlandsche Vereniging 'Onze Vloot'
- Het Volk. Dagblad voor de Arbeiderspartij
- Voorwaarts. Dagblad voor de Arbeiderspartij
- Ons Weekblad. Orgaan van de Nederlandse Bond van personeel in Overheidsdienst

LIJST VAN GERAADPLEEGDE LITERATUUR

- Aalberse, P.J.M. e.a., **Dr. Nolens** (Utrecht 1927).
- Albarda, J.W., **Ontwapening** (Amsterdam 1919).
- Albarda, J.W., **Denemarken Nederland** (Amsterdam 1930).
- Albertini, R. von, **Dekolonisation. Die Diskussion über Verwaltung und Zukunft der Kolonien, 1919-1960** (Keulen 1966).
- Albertini, R. von, 'The impact of two world wars on the decline of colonialism', **JCH** 4,1 (1969) 17-35.
- Albertini, R. von, **Europäische Kolonialherrschaft 1880-1940** (Zürich 1976).
- Alberts, A., **Wilhelmina, Koningin der Nederlanden, vorstin in oorlog**

en vrede (Den Haag z.j.).
- Alberts, W.H.M.E. e.a., **Marges van de vakbeweging. Een analyse aan de hand van de Twentse katoenstakingen in 1923-1924 en 1931-1932** (Den Haag 1982).
- Albrecht-Carrié, R., **The concert of Europe** (Londen 1968).
- Alma, P., **Colijn-iade 1923. Reprint van acht satyrische houtsneden met een tekst van Jan Rogier** (Amsterdam 1976).
- Andriesen, S.K., 'De affaire-Gibson', **SH** 15 (1980) 44-48.
- Angell, N., **The great illusion. A study of the relation of military power to national advantage** (Londen 1913).
- Anrooy, F. van, 'Crisis en financieel beleid in Nederlands-Indië (1920-1925)', in: **Between people and statistics**, F. van Anrooy a.o. ed. (Den Haag 1979) 119-126.
- **Arbeidersjaarboekje SDAP 1899-1935** (z.p. z.j.).
- Art, R.J., **The influence of foreign policy on seapower: New weapons and Weltpolitik in Wilhelminian Germany** (Beverly Hills, Calif. 1973).
- Asbeck, F.M. van, **The Netherlands Indies' foreign relations** (Amsterdam 1939).
- Asbeck, F.M. van, **Internationale invloed in koloniaal bewind** (Groningen 1939).
- Asser, H.L., **De buitenlandsche betrekkingen 1860-1889** (Haarlem 1889).
- Asser, T.M.C., 'De betrekkingen met het buitenland', **Een halve eeuw, 1848-1898** I. P.H. Ritter red. (Amsterdam 1898) 97-116.
- Baehr, P.R., 'De macht van kleine staten', **Macht, machthebbers en machtelozen.** J.E. Ellemers red. (Meppel 1969) 66-81.
- Baehr, P.R. e.a., **Elite en buitenlandse politiek in Nederland. Een onderzoek naar de structuur, houdingen en opvattingen van de Nederlandse buitenlands-politieke elite** (Den Haag 1978).
- Baehr, P.R., 'Democracy and foreign policy in the Netherlands', **AP** XVIII,1 (1983) 36-59.
- Bakker, H., 'De internationale positie van Nederlandsch-Indië in de laatste 50 jaren', **IG** 51 (1929) 32-44.
- Bank, J., **Katholieken en de Indonesische revolutie** (Bussum 1983).
- Bank, J., 'Katholieken en de Nederlandse monarchie. Tussen staatsraison en populariteit', **De monarchie in Nederland.** C.A. Tamse red. (Amsterdam 1980) 195-208.
- Baretta, J.M., **De verdediging van Nederlandsch Indië en het rapport van de staatscommissie** (Den Haag 1913).
- Bartlett, C.J., **The rise and fall of the Pax Americana. The United States foreign policy in the twentieth century** (Londen 1974).
- Bartstra, J.S., 'Nederlandse buitenlandse politiek, Nederland en Groot-Brittannië', **Nederland tussen de natiën.** I. J.S. Bartstra en W. Banning red. (Amsterdam 1946) 61-87.
- Baumgart, W., **Der Imperialismus. Idee und Wirklichkeit der englischen und französischen Kolonialexpansion** (Wiesbaden 1975).
- Beaufays, J., **Les partis catholiques en Belgique et aux Pays-Bas 1918-1958** (Brussel 1973).
- Beaufort, J.A.A.H. de, **Vijftig jaren uit onze geschiedenis 1868-1918** (2 dln; Amsterdam 1928).

- Beelaerts van Blokland, F.A.G. en Louis A. Bähler, **Militarisme** (Baarn 1907)
- Beer Poortugael, J.C. den, **Nederland en Duitschland** (Den Haag 1902).
- **Begrotingen (Tien) met den Volksraad** (Weltevreden 1928).
- Berg, H. van den en Ton Coppes, **Dominees in het geweer. Het christen-antimilitarisme van Kerk en Vrede 1924-1950** (Nijmegen 1982).
- Berg, J.Th.J. van den, 'De evenredige vertegenwoordiging in Nederland', **TvG** 92 (1979) 452-472.
- Berghahn, V.R., **Der Tirpitz-Plan. Genesis und Verfall einer innenpolitischen Krisenstrategie unter Wilhelm II** (Düsseldorf 1971).
- Berghahn, V.R., **Germany and the approach of war in 1914** (Londen 1973).
- Berghahn, V.R., **Rüstung und Machtpolitik. Zur Anatomie des 'Kalten Krieges' vor 1914** (Düsseldorf 1973).
- Blaas, P.B.M., 'De prikkelbaarheid van een kleine natie met een groot verleden: Fruins en Bloks nationale geschiedschrijving', **TG** 9 (1982) 271-303.
- Blaisse, P.A., 'De Nederlandse handelspolitiek', **De Nederlandse volkshuishouding tussen twee wereldoorlogen** II. P.B. Kreukniet e.a. red. (Utrecht 1952) 5-435.
- Blom, J.B.H., 'De vlootbouw-politiek in de jaren 1898-1923', **OV** 15 (1923) 135ev.
- Blom, J.C.H., **De Muiterij op De Zeven Provinciën** (Bussum 1975).
- Blom, J.C.H., **Verzuiling in Nederland** (Amsterdam 1981).
- Boekman, E. e.a., **Ir. J.W. Albarda. Een kwart eeuw parlementaire werkzaamheid in dienst van de bevrijding der Nederlandsche arbeidersklasse** (Amsterdam 1938).
- Boerstra, M., 'De ontwikkeling van de militaire verhoudingen in den Pacific', **Van Vriend tot vijand.** A.C.D. de Graeff red. (Amsterdam 1945) 295-364.
- Boester, A.J.Th., **Nederlands-Indië contra Japan** I (Bandoeng 1949).
- Bogaarts, M.D., **Het Verbond St. Michaël** (Scriptie Nieuwe Geschiedenis, Nijmegen 1967).
- Bolhuis, J.J. van, **Geheime diplomatie** (Amsterdam 1922).
- Bomans, G., **De man met de witte das** (Amsterdam 1971).
- Bomans, J.B., **Troelstra's avontuur en de katholieken (week van 10 tot 17 Nov. 1918)** (Haarlem z.j. (1918))
- Bomans, J.B., **Scheuring in de R.K. Staatspartij of een afgeperst verweer** (Haarlem 1920).
- Bomans, J.B., **De richting in de politiek of onze getuigenis in 1922** (Castricum 1922).
- Bomans, J.B., **Drie avonden over de geschiedenis van de RK Staatspartij** (Castricum 1924).
- Bonjour, E., **Geschichte der schweizerischen Neutralität. Vier Jahrhunderte eidgenössischer Aussenpolitik** II (Bazel 1970).
- Boogman, J.C. e.a., **Nederland, Europa en de wereld** (Meppel 1970).
- Boogman, J.C., 'The Netherlands in the European scene, 1813-1913', **The foreign policy of the Netherlands.** J.H. Leurdijk ed. (Alphen aan

den Rijn 1978) 31-48.
- Boogman, J.C., 'Achtergronden, tendenties en tradities van het buitenlands beleid van Nederland (eind zestiende eeuw - 1940)', **Nederlands buitenlandse politiek heden en verleden** (Baarn 1978) 9-28.
- Booth, K., **Navies and foreign policy** (Londen 1977).
- Bootsma, N.A., 'Nederland op de Conferentie van Washington, 1921-1922', **BMGN** 93 (1978) 101-126.
- Bosboom, N., **In moeilijke omstandigheden** (Gorinchem 1933).
- Bosch, P.A.R., **Japan in den oorlog** (Tilburg 1920).
- Bosmans, J.L., 'Het maatschappelijk-politieke leven in Nederland 1918-1940', **AGN** 14 (Bussum 1979) 200-254.
- Bosscher, Ph.M., **Amsterdam als marinebasis** (Den Haag 1965).
- Bosscher, Ph.M., 'Oorlogsvloot', **Maritieme Geschiedenis der Nederlanden** IV (Bussum 1978) 315-355.
- Bosscher, Ph.M., 'Een minister en twee kruisers', **M&H** 15 (1981) 109-115.
- Bosscher, Ph.M., 'Die Gewerkschaftsbewegung in der königlich-niederländischen Marine in vier Krisen: 1912, 1918, 1933, 1975', in: Menschenführung in der Marine II, Ph.M. Bosscher u.a. Hrsg. (Bonn 1981) 104-121.
- Bossinade Hzn, R., **Vlootwet of geen Vlootwet?** (Huizum 1923).
- Bossinade Hzn, R., **Vuistrecht of ethische politiek** (Huizum 1923).
- Bouman, P.J., **Gedenkboek Wilton-Fyenoord** (Schiedam 1954).
- Bout, J., **The nature and extent of antimilitarism and pacifism in the Netherlands from 1918-1940 and the degree to which they contributed to the quick defeat in may 1940** (Columbia, Canada 1972).
- Braam, H., **Het spel van een kind. Het streven naar vrede en oplossing der economisch-politieke oorlogsgeschillen op basis van particulier initiatief** (z.p. z.j. (1918)).
- Braisted, W.R., **The United States navy in the Pacific, 1909-1922** (Austin, Texas 1971).
- Brands, M.C., H.J.G. Beunders en H.H. Selier, **Denkend aan Duitsland. Een essay over moderne Duitse geschiedenis en enige hoofdstukken over de Nederlands-Duitse betrekkingen in de jaren zeventig** (Den Haag 1983).
- Brock, P., **20th Century pacifism** (New York 1970).
- Brommert, J. Jr., **Geen man en geen cent voor het militarisme** (Amsterdam z.j. (1922)).
- Brouwer, B.J., **De houding van Idenburg en Colijn tegenover de Indonesische beweging** (Kampen 1958).
- Brugmans, H. red., **Officieel gedenkboek. Uitgegeven namens de huldigingscommissie 1923 te Amsterdam ter gelegenheid van het 25-jarig regeringsjubileum van H.M. Koningin Wilhelmina** (Amsterdam 1923).
- Brugmans, I.J., **Paardekracht en mensenmacht. Sociaal-economische geschiedenis van Nederland 1795-1940** (Den Haag 1961).
- Bryce, J., **Modern democracies** II (New York 1921).
- Buckley, Th.H., **The United States and the Washington Conference, 1921-1922** (Knoxville, Tennessee 1970)

- Bultsma, V. en E. van der Tuin, **Het Nederlandsch Syndicalistisch Vakverbond 1923-1940** (Amsterdam 1980).
- Buskes, J.J., **Hoera voor het leven** (3e dr. Amsterdam 1960).
- Bywater, H.C., **Seapower in the Pacific. A study of the American-Japanese naval problem** (Londen 1921).
- Callahan, R., 'The illusion of security: Singapore 1919-1942', **JCH** 9 (1974, nr.2) 69-92.
- Campo, J. à, 'Orde, rust en welvaart. Over de Nederlandse expansie in de Indische archipel omstreeks 1900', **AP** XV (1980) 145-189.
- Churchill, W.R.L., **The second world war** I (Londen 1948).
- Clyde, P.H., **The Far East. A history of the impact of the West on Eastern Asia** (2e dr; New York 1955).
- Cohen, B.C., **The public's impact on foreign policy** (Boston, Mass. 1972).
- Cohen, H.F., **Om de vernieuwing van het socialisme. De politieke oriëntatie van de Nederlandse sociaal-demokratie 1919-1930** (Leiden 1974).
- Cohen Stuart, A.B., 'De internationale positie van Ned-Indië', **Gedenkboek voor Nederlandsch-Indië** (Weltevreden/Leiden 1923) 535-542.
- Colenbrander, H.T., **Tien jaren wereldgeschiedenis (1905-1915) in overzichten** (2 dln; Den Haag 1915).
- Colenbrander, H.T., **Nederlands betrekkingen tot Indië in verleden en toekomst** (Den Haag 1918).
- Colenbrander, H.T., 'De internationale toestand van Nederland tijdens, vóór en na den wereldoorlog', **Nederland in den oorlogstijd.** H. Brugmans red. (Amsterdam 1920) 103-133.
- Colenbrander, H.T., **Studiën en aantekeningen over Nederlandsche politiek (1909-1919)** (Den Haag 1920).
- Colijn, H., 'Die holländischen Kolonien und die Weltpolitik', **Nord und Süd** 37 (1913) 265-276.
- Colijn, H., **Toevende dageraad** (Amsterdam 1920).
- Colijn, H., **Der vaderen erfdeel** (Amsterdam 1922).
- Colijn, H., **Voor het gemenebest. Keur uit de redevoeringen van dr. H. Colijn.** L.W.G. Scholten red. (Utrecht 1938).
- Colijn, H., **Geen vergeefs woord** (Kampen 1951).
- **Colijn en de Vlootwet.** Revolutionair Comité tegen de Vlootwet (z.p. z.j.)
- Constandse, A.L., 'De petroleum-oorlog', **Alarm** (1924) 127-134.
- Constandse, A.L., **Welke partijen zullen ontwapenen?** (Amsterdam 1925).
- Cornelissen, I., G. Harmsen en R. de Jong, **De taaie rooie rakkers. Een documentaire over het socialisme tussen de wereldoorlogen** (Utrecht 1965).
- Cort van der Linden, P.W.A., **Richting en beleid der Liberale Partij** (Groningen 1886).
- Couwenberg, S.W. red., **De Nederlandse natie** (Utrecht/Antwerpen 1981).
- Craig, G.A. en A.L. George, **Force and Statecraft. Diplomatic problems of our time** (New York/Oxford 1983)
- Creutzberg, P. red., **Het ekonomisch beleid in Nederlandsch-Indië. Een bronnenuitgave** (2 dln; Groningen 1972-74).

- Creutzberg, P., **Changing economy in Indonesia. A selection of statistical source material from the early 19th century up to 1940** II (Den Haag 1976).
- D., P. van, 'De Nederlandsche marine en onze buitenlandse betrekkingen gedurende de regeering van Koningin Wilhelmina', **OV** 15 (1923) 132ev.
- Daalder, H., 'Nederland en de wereld, 1940-1945', **TvG** 66 (1953) 170-200.
- Daalder, H., 'The Netherlands: opposition in a segmented society', **Political oppositions in western democracies.** R. Dahl ed. (New Haven 1967) 188-236.
- Deen, E., **De Djambi-concessies. Baas in eigen huis** (Amsterdam 1912).
- Deinse, F.J.H. van, **Het vraagstuk der venerische ziekten bij de marine** (Leiden 1918).
- Deist, W., **Flottenpolitik und Flottenpropaganda. Das Nachrichtenbureau des Reichsmarineamtes 1897-1914** (Stuttgart 1976).
- Dekker, R.M., ''Politiek geweld' en het proces van staatsvorming in de geschiedenis van de Nederlanden', **Sociologisch Tijdschrift** 10 (1983), 335-352.
- Diepenhorst, P.A., **Mr. Th. Heemskerk, de christen-staatsman** (Zwolle 1932).
- Dingman, R., **Power in the Pacific. The origins of naval arms limitation 1914-1922** (Chicago 1976).
- Dirkzwager, J.M., **Dr. B.J. Tideman 1834-1883. Grondlegger van de moderne scheepsbouw in Nederland** (Leiden 1970)
- Ditzhuyzen, R.E. van, 'Portret van prof.mr. A.A.H. Struycken', **Raad van State 450 jaar** (Den Haag 1981) 263-272.
- Dixon, J.C. ed., **The American military and the Far East** (Washington 1980).
- Doedens, A., **Nederland en de Frans-Duitse oorlog. Enige aspecten van de buitenlandse politiek en de binnenlandse verhoudingen van ons land omstreeks het jaar 1870** (Zeist 1973).
- Dongen, B. van, 'De SDAP, de eerste wereldoorlog en de vredesbeweging', **S&D** 39 (1982) 342-354.
- Dongen, F. van, **Tussen neutraliteit en imperialisme. De Nederlands-Chinese betrekkingen van 1863 tot 1901** (Groningen 1966).
- Dresselhuys, H.C., **De Volkenbond en zijn belang voor Nederland** (Den Haag 1919).
- Dresselhuys, H.C., 'Het buitenlandsch beleid 1898-1923', **Officieel Gedenkboek.** W.G. de Bas red. (Amsterdam 1923) 184-209.
- Drooglever, P.J., 'The Netherlands colonial empire. Historical outline and some legal aspects', **International law in the Netherlands I.** H.F. van Panhuys ed. (Alphen aan den Rijn 1978) 103-165.
- Dürrenmatt, P., **Der Kleinstaat und das Problem der Macht** (Bazel 1955).
- Dunk, H.W. von der, **Die Niederlande im Kräftespiel zwischen Kaiserreich und Entente** (Wiesbaden 1980).
- Dunk, H.W. von der, 'Conservatisme in vooroorlogs Nederland', **BMGN** 90 (1975) 15-37.
- Dunk, H.W. von der, 'De eerste wereldoorlog', **AGN** 14 (Bussum 1979)

11-52.
- Duynstee, F.J.F.M., 'De katholieke Tweede Kamerfractie na 1918 uit haar notulen', **Opstellen over recht en rechtsgeschiedenis** (Deventer 1965) 99-134.
- Duys, J.E.W., **Het Vlootwetschandaal** (z.p. z.j. (1923)).
- Duys, J.E.W., **46 miljoen. Géén geld voor sociale hervormingen! 46 miljoen voor het militarisme** (z.p., z.j.).
- Dijk, G.B. van, 'De kabinetscrisis van 1913 in de Nederlandse pers', **BMGN** 21 (1966) 36-57.
- Easton, C., **Jaren van crisis** (Den Haag 1923).
- Eekelen, W.F. van e.a., **Parlement, partijen en buitenlandse politiek** (Baarn 1977).
- Eksteins, M., 'All quiet on the western front and the fate of a war', **JCH** 15 (1980) 345-366.
- Elink Schuurman, W.H.A., **De verklaringen van Washington. Waartoe in Indië een oorlogsmarine?** (Den Haag 1922).
- Elout, C.K., 'De Nederlandsche oorlogspsyche', **Nederland in den oorlogstijd.** H. Brugmans red. (Amsterdam 1920) 353-369.
- Elout, C.K., **Figuren en momenten uit de politiek van Koningin Wilhelmina's tijd** (Amsterdam 1938).
- Embden, D. van, **De oorlog en het kapitalisme** (Amsterdam 1914).
- Embden, D. van, **Bezuiniging, Vlootwet en moraliteit** (Amsterdam 1923).
- Embden, D. van, **Nationale ontwapening of volksverdelging** (Amsterdam 1924).
- Emerson, R., **The Netherlands Indies and the United States** (Boston 1942).
- Emerson, R. ed., **Government and nationalism in Southeast Asia** (New York 1942).
- **Encyclopedie van Nederlandsch Oost-Indië** IV (Den Haag 1921).
- Engels, J., **De socialisten en de oorlog** (Monnickendam 1962).
- **Enquete omtrent de zeemagt die Nederland behoeft.** Tweede Kamer 1861/1862, no.61.
- Erkens, J., **Tussen oorlog en vrede** (Yerseke z.j. (1918)).
- Esveld, N.E.H. van, **Treub. Over de drempel der nieuwe samenleving** (Assen 1958).
- Eijkelkamp, L., **De geweldsdiskussie in de periode 1875-1925 en de bijzondere positie daarin van Henriëtte Roland Holst** (Nijmegen 1980).
- Eysinga, W.J.M. van, 'De stille Zuidzee in het hedendaagsche statenbestel', **VIG** 17 maart 1922. 29-44.
- Eysinga, W.J.M. van, 'De buitenlandsche betrekkingen van Nederland', **Gedenkboek 1898-1923.** W.G. de Bas red. (Amsterdam 1923) 191-199.
- Fabius, D.P.D., **Zes maanden in Albanië** (Haarlem 1918).
- Fabius, D.P.D., **Democratie en diplomatie** (Den Haag 1920).
- Fabius, G.C.A., **De verhouding tusschen volk en weermacht** (Amsterdam 1916).
- Fasseur, C., 'Een koloniale paradox. De Nederlandse expansie in de Indonesische archipel in het midden van de negentiende eeuw (1830-1870)', **TvG** 92 (1979) 162-186.
- Fasseur, C. red., **Geld en geweten. Een bundel opstellen over**

anderhalve eeuw Nederlands bestuur in de Indonesische archipel (2 dln. Den Haag 1980).
- Fasseur, C., 'Een wissel op de toekomst. De rede van Koningin Wilhelmina van 6/7 december 1942', in: **Between people and statistics.** F. van Anrooy ed. (Den Haag 1979) 267-281.
- Fedder, J., **Klassenstrijd of volkerenstrijd? Beschouwingen over sociaal-demokratie en landsverdediging** (Amsterdam 1915).
- Feith, J. en S. Granaat, **Uit tijden van oorlogswinst** (Amsterdam z.j. (1918))
- Fieldhouse, D.K., **Imperialisme** (Bussum 1975).
- Fieldhouse, D.K., **Colonialism 1870-1945** (Londen 1981).
- Fisher, H.A.L., **The value of small states. Studies in history and politics** (Londen 1920).
- Flier, M.J. van der ed., **War Finances in the Netherlands up to 1918** (Oxford 1923).
- Fokkens, F., **Roeping van Holland als koloniale mogendheid ten aanzien der vredesbeweging** (Den Haag 1912).
- Foreest, H.A. van, 'Vijftig jaren vlootpolitiek 1906-1956', **OV** 45 (1956) 8-34.
- **Foreign Relations of the United States 1918-1923** (Washington 1936-1938).
- Fortuin, J.A., 'Nederland en het Schlieffenplan. Een onderzoek naar de positie van Nederland in het Duitse aanvalsplan voor de Eerste Wereldoorlog', **MS** 149 (1980) 21-35.
- François, J.A., **De duikboot en de Volkenbond** (Leiden 1919).
- François, J.A., **De militaire positie van Nederland** (z.p. 1926).
- Frei, O., **Neutralität - Ideal oder Kalkül? Zweihundert Jahre aussenpolitischen Denken in der Schweiz** (Stuttgart 1967).
- Fuller, J.F.C., **Armament and history** (New York 1945).
- Furstner, J.Th., 'De Koninklijke Marine', **Gedenkboek 50 jaren Koningin Wilhelmina** (Amsterdam 1948) 238-250.
- Fussel, P., **Great war and modern memory** (New York 1975).
- Garamvölgyi, J., 'Transnationalismus als Nahtstelle zwischen Innen- und Aussenpolitik. Zur Gründungsgeschichte der internationalen Arbeitsorganisation', **Innen- und Aussenpolitik.** U. Altermatt und J. Garamvölgyi Hrsg. (Bern, Stuttgart 1980) 299-314.
- Geer, D.J. de, **Een voorlopig memorie van antwoord** (Den Haag 1923).
- Geer, D.J. de, **Van lang vervlogen dagen** (Den Haag 1949).
- Geldof, N., 'Twintig vervlogen jaren', **MB** 87 (1977) 316-331.
- Gerretson, C., **De geschiedenis der 'Koninklijke'** I, II (Utrecht 1932) III (Utrecht 1942) IV, V (Baarn 1973).
- Geyl, P., **Nederland en de oorlog. Beschouwingen naar aanleiding van prof. Telders' 'Nederlands onzijdigheid'** (Utrecht 1939).
- Geyl, P., **Het nationalisme als factor in de moderne Europese geschiedenis** (Santpoort 1938).
- Giesen, J.N., **Nieuwe geschiedenis. Het anti-militarisme van de daad in Nederland** (Den Haag 1923).
- Gollwitzer, H., **Die gelbe Gefahr. Geschichte eines Schlagworts. Studien zum imperialistisch Denken** (Göttingen 1962).
- Gollwitzer, H., **Geschichte des weltpolitischen Denken II. Zeitalter**

des Imperialismus und der Weltkriege (Göttingen 1982).
- Goossens, L.A.M., 'De koninklijke marine en de rode week in 1918', **MB** 83 (1973) 387-402.
- Goossens, L.A.M., **De koninklijke marine en haar monument te Den Helder 1914-1922** (Haarlem 1974).
- Goossens, L.A.M., 'De benoeming van de vlootpastoor 1918 (H.J.M.M. Alink)', **MB** 84 (1974) 889-913.
- Goossens, L.A.M., 'Geestelijke verzorging op het varende schip 1921-1929', **MB** 86 (1976) 368-390.
- Goossens, L.A.M., 'Van vlootpastoor tot vlootaalmoezenier 1918-1921', **MB** 86 (1976) 68-84.
- Goossens, L.A.M., 'De Nederlandsche Roomsch-Katholieke Vereeniging van Marinepersoneel St. Christophoor', **MB** 88 (1978) 346-358.
- Gooyer, A.C. de red., **Het beeld der vad'ren. Een documentaire over het leven van het protestants-christelijke volksdeel in de twintiger en dertiger jaren** (Utrecht 1964).
- Goslinga, G.T.A., **The Dutch in Albania. A history of the first Albania gendarmerie organised and directed by Dutch officers 1913-14** (Rome 1972).
- Graaf, J. de e.a. red., **Handboek voor de vredesbeweging. De radicaal-pacifistische stromingen** (Den Haag 1954).
- Greve, W.R. de, **Het rapport van de staatscommissie voor de verdediging van Nederlandsch-Indië** (Den Haag 1913).
- Gribling, J.P., **P.J.M. Aalberse 1871-1948** (Utrecht 1961).
- Gribling, J.P., 'Uit de geschiedenis van de RKSP', **PP** (1976) 1-71.
- Gribling, J.P., **Willem Hubert Nolens 1860-1933. Uit het leven van een priester-staatsman** (Assen 1978).
- Gribling, J.P., 'Nolens en de CHU 1910-1931', **CHT** 23 (1978) 47-56.
- Haanebrink, L.W., **B.J. Gerretson** (scriptie Rechten Leiden z.p.)
- Haastert, W.K.S. van, **Zullen wij Indië behouden?** (Leiden 1918).
- Hamel, J.A. van, **Nederland tussen de mogendheden. De hoofdtrekken van het buitenlands beleid en de diplomatieke geschiedenis van ons vaderland sinds deszelfs onafhankelijk volksbestaan onderzocht** (Amsterdam 1918).
- Hans, D., **Majoor Thomson** (Den Haag 1917).
- Hans, D., 'Parlementaire figuren en momenten', **Gedenkboek 1898-1923.** W.G. de Bas red. (Amsterdam 1923) 97-127.
- Harmsen, G. en B. Reinalda, **Voor de bevrijding van de arbeid** (Nijmegen 1975).
- Harmsen, G., **Nederlands kommunisme. Gebundelde opstellen** (Nijmegen 1982).
- Hartveld, L. e.a., **De Arbeiders Jeugd Centrale AJC 1918-1940/1945-1959** (Amsterdam 1982).
- Haverkamp, H., **Anti-oorlogbeweging** (14 dln; Rotterdam/Den Haag 1918-1940).
- Haverkamp, H., **Briefwisseling met een predikant. De Vlootwet** (z.p. 1924).
- Headrick, D.R., 'The tools of imperialism: technology and the expansion of European colonial empires in the nineteenth century', **JMH** 51 (1979) 231-263.

- Heering, G.J., **De zedelijke eisch tot ontwapening** (Amersfoort 1924).
- Heldring, E., **Herinneringen en dagboek van Ernst Heldring 1871-1954.** Joh. de Vries red. (3 dln; Groningen 1970).
- Helfrich, C.E.L., **Memoires I** (Amsterdam/Brussel 1950).
- Hen, P.E. de, **Actieve en re-actieve industrialisatiepolitiek in Nederland; de overheid en de ontwikkeling van de Nederlandse industrie in de jaren dertig en tussen 1945 en 1950** (Amsterdam 1980).
- Hengel, C. van en G.J.W. Putman Cramer, **Eenige beschouwingen over de Vlootwet** (Den Haag 1922).
- Herwig, H.H., **The German naval officer corps. A social and political history 1890-1918** (Oxford 1973).
- Heutsz jr., J.B. van, **Indië weerbaar. Wien de Goden verderven willen slaan zij met blindheid** (Rotterdam 1917).
- Heutsz jr., J.B. van, **De invloed van de oorlog op onze koloniën** (Purmerend z.j.).
- Hodenpijl, I.J.H. Gijsberti, **De werkkring der Nederlandsche marine** (Haarlem 1886).
- Hofdijk, W.J., **Ons voorgeslacht in zijn dagelijksch leven geschilderd** VI (2e druk; Leiden 1875 (1e druk 1859)).
- Honoré Naber, S.P. l', **Een goed woord voor het mindere marinepersoneel** (Den Haag 1914).
- Houweling, H.W. en J.G. Siccama, 'Vijfenzestig jaar defensie-uitgaven in Nederland', **Vredesopbouw** (1976) 23-25.
- Houweling, H.W. en J.G. Siccama, 'Wapenwedlopen', **Oorlog en Vrede.** J.K. de Vree red. (Alphen aan den Rijn 1982) 184-203.
- Howard, M. ed., **Restraints on war. Studies in the limitation of armed conflict** (Oxford 1979).
- Howard, M. **The causes of wars and other essays** (Londen 1983).
- Hubatsch, K.W., **Die Ära Tirpitz. Studien zur deutschen Marinepolitik 1890-1918** (Göttungen 1955).
- Hubatsch, K.W., 'Navalismus und Technik im 19. und 20. Jahrhundert', **Marine Rundschau** (1977) 51-55.
- Hueting, E., F. de Jong en R. Ney, **Troelstra en het model van de nieuwe staat** (Assen 1980).
- Hueting, E., F. de Jong en R. Ney, **Ik moet, het is mijn roeping. Een politieke biografie van Pieter Jelles Troelstra** (z.p. (Amsterdam) 1981)).
- Hugenholtz, J.B.Th. red., **Handboek voor de vredesbeweging in Nederland** (Gouda 1932).
- Hulst, H. van, A. Pleysier en A. Scheffer, **Het roode vaandel volgen wij. Geschiedenis van de Sociaal-Demokratische Arbeiderspartij van 1880 tot 1940** (Den Haag 1969).
- Huntington, S.P., 'Die Kontinuïtät des Militarismus in Japan', **Militarismus.** V. R. Berghahn Hrsg. (Keulen 1975) 283-295.
- Hurrebrink, L.H.J. Lamberts, **Vaderland** (Amsterdam 1917).
- **Inzake de Vlootwet. Comité 'Nieuw Indië'** (z.p. 1922).
- Iriye, A., **Across the Pacific. An inner history of American-East Asian relations** (New York 1967).
- Iriye, A., **Pacific estrangement. Japanese and American expansion**

1897-1911 (Cambridge, Mass. 1972).
- Iriye, A., The cold war in Asia. A historical introduction (Londen 1974).
- Iriye, A., From nationalism to internationalism. U.S. foreign policy to 1914 (Londen 1977).
- Iriye, A., After imperialism. The search for a new order in the Far East, 1921-1931 (3e druk; New York 1978).
- Isselman, M., Mevrouw S.Ch.C. Bronsveld-Vitringa (scriptie Rechten Leiden z.p.)
- Jansma, K., 'De Conferentie van Washington en het duikbootvraagstuk', De Gids 86 (1922) 267-276.
- Jaquet, L.G.M., Aflossing van de wacht. Bestuurlijke en politieke ervaringen in de nadagen van Nederlands-Indië (Rotterdam 1978).
- Japikse, N., Staatkundige geschiedenis van Nederland van 1887-1917 (Leiden 1918).
- Japikse, N., Die Stellung Hollands im Weltkrieg (Den Haag/Gotha 1921).
- Japikse, N., Die politische Beziehungen Hollands zu Deutschland in ihren historischen Entwicklung (Heidelberg 1925).
- Japikse, N., Europa en Bismarck's vredespolitiek. De internationale verhoudingen van 1871-1890 (Leiden 1925).
- Jochheim, G., Anti-militaristische Aktionstheorie, soziale Revolution und soziale Verteidigung. Zur Entwicklung der Gewaltfreiheitstheorie in der europäischen anti-militaristischen und sozialistischer Bewegung 1890-1940, unter besonderer Berücksichtigung der Niederlande (Berlijn 1975).
- Jong, Alb. de, Moeders (Andijk z.j. (1923)).
- Jong, A.M. de, Geschiedenis van de Nederlandsche Bank III (Haarlem 1967).
- Jong, C.T. de, 'De Nederlandse neutraliteit tijdens de eerste wereldoorlog', TvG 65 (1952) 257-271.
- Jong Edz., F. de, Om de plaats van de arbeid. Een geschiedkundig overzicht van ontstaan en ontwikkeling van het Nederlands Verbond van Vakverenigingen (Amsterdam 1956).
- Jong, L. de, Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog I, II, III (Den Haag 1969-70).
- Jonge, A.A. de, Het communisme in Nederland. De geschiedenis van een politieke partij (Den Haag 1972).
- Jonge, B.C. de, Herinneringen van jhr.mr. B.C. de Jonge. Met brieven uit zijn nalatenschap. S.L. de Wal red. (Utrecht 1968).
- Jungman, J.A. en F.K. van Iterson red., Parlement en kiezer XI, XII (Den Haag 1921, 1922).
- Jungslager, G., Een halve eeuw koninklijke marine. Schets van het maritiem-strategische denken in Nederland, de daaruit voortvloeiende vlootplannen en de organisatievormen der koninklijke marine gedurende de eerste helft der 20e eeuw (scriptie Koninklijk Instituut der Marine z.p. 1972).
- Kaam, B. van, Parade der mannenbroeders. Protestants leven in Nederland 1918-1938 (Wageningen 1964).
- Kamphuis, P.H., Het Algemeene Nederlandsche Vredebond 1871-1901. Een

verkennend onderzoek over dertig jaar ijveren voor een vreedzame internationale samenleving (Den Haag 1982).
Karnebeek, H.A. van, 'Een brandend neutraliteitsvraagstuk', **Onze Eeuw** (1905) 458-475.
Karnebeek, H.A. van, **De internationale positie van Nederland in de laatste veertig jaren** (Den Haag 1938).
Kasteel, P., **Abraham Kuyper** (Kampen 1938).
Kat Angelino, A.D.A. de, **Verslag over de conferentie tot beperking der bewapening, gehouden te Washington, 11 november 1921 - 6 februari 1922** (Den Haag 1922).
Kat Angelino, A.D.A. de, **Staatkundig beleid en bestuurszorg in Nederlandsch-Indië** (2 dln; Den Haag 1930).
Kat Angelino, A.D.A. de, 'Japan's imperialisme en zijn expansie', **Van vriend tot vijand.** A.C.D. de Graeff red. (Amsterdam en Brussel 1945) 69-199.
Katz, D., 'Nationalismus als sozialpsychologisches Problem', **Nationalismus.** H.A. Winkler Hrsg. (Hanstein 1978) 67ev.
Keegan, J., **The face of the battle** (Londen 1976).
Keegan, J., **The nature of war** (Londen 1981).
Keegan, J., 'Follow the fleet', **NYRB** 5-2-1981, 18-19.
Keesing, F.A.G., 'De conjuncturele ontwikkeling van Nederland en de evolutie van de economische overheidspolitiek 1918-1939', **De Nederlandse volkshuishouding tussen twee wereldoorlogen** I. P.B. Kreukniet e.a. red. Utrecht 1947) III 3-316.
Kehr, E., **Schlachtflottenbau und Parteipolitik 1894-1901. Versuch eines Querschnitts durch die innenpolitischen, sozialen und ideologischen Voraussetzungen des deutschen Imperialismus** (Berlijn 1930).
Kehr, E., **Der Primat der Innenpolitik. Gesammelte Aufsätze zur preussisch-deutschen Sozialgeschichte im 19. und 20. Jahrhundert.** H.U. Wehler Hrsg. (Berlijn 1965).
Kennedy, M.D., **The estrangement of Great Britain and Japan 1917-1935** (Manchester 1969).
Kennedy, P.M., **The rise and fall of British naval mastery** (Londen 1976).
Kennedy, P.M., 'The development of German naval operations plans against England, 1896-1914', **The war plans of the great powers, 1880-1914.** P.M. Kennedy ed. (Londen/Boston 1979) 171-193.
Kennedy, P.M., **The rise of the Anglo-German antagonism 1860-1914** (Londen 1981).
Kernkamp, G.W., **De Europeesche oorlog 1914-1919. Indrukken van een tijdgenoot** (2 dln; Haarlem 1919).
Kersten, A.E., **Collectieve veiligheid en ontwapening. De houding van de Nederlandse regering en het parlement tegenover collectieve veiligheid en ontwapening in verband met de Volkenbond, 1918-1924** (Scriptie Nieuwe Geschiedenis Nijmegen 1969).
Kleffens, E.N. van, **De internationaalrechtelijke betrekkingen tusschen Nederland en Japan (1605-heden)** (Leiden 1919).
Klomp, J.A., 'Onduidelijke ontvoogding. Enkele aspecten van de houding der R.K. Staatspartij tijdens het interbellum tegenover het

Indonesische nationalisme', in: **Jaarboek KDC** 17 (1977) 71-101.
- Knuvelder, G.P.M., 'Opstandige zonen. Terugblik op de jaren twintig (in katholieke kring)', **Brabantia** 29 (1978) 91-112.
- Koch, D.M.G., **Verantwoording. Een halve eeuw in Indonesië** (Den Haag en Bandoeng 1956).
- Kok, G.A. de, red., **De Koninklijke weg. 100 Jaar geschiedenis Koninklijke Maatschappij De Schelde te Vlissingen 1875-1975** (Middelburg 1975).
- Kol, H.H. van, **Het imperialisme van Nederland** (Rotterdam 1901).
- Kol, H.H. van, **De ontwikkeling der groot-industrie in Japan** (2 dln; Den Haag 1916).
- Kol, H.H. van, **Het Nederlandsch-Indisch Land-Syndicaat** (Amsterdam 1921).
- Korver, A.P.E., **Sarekat Islam 1912-1916. Opkomst, bloei en structuur van Indonesië's eerste massabeweging** (Amsterdam 1982).
- Kossmann, E.H., **De lage landen, 1780-1940. Anderhalve eeuw Nederland en België** (Amsterdam/Brussel 1976).
- Kossmann, E.H., 'De deugden van een kleine staat', **NRC** 12-1-1980.
- Kossmann, E.H., 'Is het Nederlandse volk door de scheiding van 1830 'wakker geschud?', **Negentiende Eeuw** 5 (1981) 179-188.
- Krieken, G. van, **Drie liederen des vredes. Voor eene zangstem met begeleiding van orgel of piano** (Amsterdam z.j. (1915)).
- Kroef, J.M. van der, **Dutch colonial policy in Indonesia 1900-1941** (New York 1950).
- Kuiper, C.J. **De katholieke vakbeweging in Nederland. Haar doel en wezen** (Utrecht 1920).
- Kuiper, C.J., **Uit het rijk van de arbeid. Ontstaan, groei en werk van de Katholieke Arbeidersbeweging in Nederland** (3 dln. 2e druk; Utrecht 1951-53).
- Kuiper, D.Th., 'Van volkspetitionnement tot kleine luyden', **Een halve eeuw kleine luyden.** D.Th. Kuiper red. (Den Haag 1975)
- Kuitenbrouwer, M., 'N.H. Pierson en de koloniale politiek, 1860-1909', **TvG** 94 (1981) 1-28.
- Kurz, H.R., 'Die Militärallianz des dauerend neutralen States', **Innen- und Aussenpolitik.** U. Altermatt und J. Garamvölgyi Hrsg. (Bern/Stuttgart 1980) 459-481.
- Kuyper, A., 'Wat in Azië broeit', in: A. Kuyper, **Afgeperst** (Kampen 1912).
- Kuyper, A., **De positie van Nederland** (Kampen 1915).
- Kuyper, R., **Geen man en geen cent!** (Amsterdam 1914).
- Kwantes, R.C. red., **De ontwikkeling van de nationalistische beweging in Nederlandsch-Indië. Bronnenpublikatie. Eerste stuk 1917 - medio 1923** (Groningen 1975).
- Lademacher, H., **Die belgische Neutralität als Problem der europäischen Politik 1830-1914** (Bonn 1971).
- Lademacher, H., 'Niederlande zwischen wirtschaftlichem Zwang und politischer Entscheidungsfreiheit', **Innen- und Aussenpolitik unter national-sozialistischer Bedrohung.** E. Forndran, F. Golezewski und D. Riessenberger Hrsg. (Opladen 1977) 192-215.
- **'s Lands welvaart in gevaar!** (Bussum z.j. (1913)).

- Langelaan, E.J., **De verdediging van Nederlandsch-Indië met een vloot van klein materieel** (Haarlem 1920).
- Langer, W.L., **The diplomacy of imperialism 1890-1902** (New York 1935).
- Latzko, A., **Menschen in den oorlog** (Amsterdam 1924).
- Leed, E.J., 'Class and disillusionment in World War I', **JMH** 50 (1978) 680-699.
- Leeflang, J.J., 'In statu nascendi 1906-1916', **Wegduiken! De Nederlandse onderzeedienst 1906-1966** (Den Haag 1967) 86-109.
- Leeuw, A.S. de, **Nederland in de wereldpolitiek van 1900 tot heden** (Zeist 1936).
- Leurdijk, J.H. ed., **The foreign policy of the Netherlands** (Alphen aan den Rijn 1978).
- **Leven (Het) van een matroos. Door een marine-matroos. Ter overweging aan alle ouders en opvoeders der jeugd** (Amsterdam 1903).
- Ligt, B. de, **Djambi in het licht der wereldpolitiek** (Nunen 1921).
- Ligt, B. de, **De oorlog die nadert** (Amsterdam 1921).
- Ligt, B. de, **Een stem in de woestijn. Directe actie! De antimilitaristen van de daad op het vredescongres van het IVV 10-15 december 1922** (Andijk 1923).
- Ligt, B. de, **De jubileumfeesten en de Vlootwet** (z.p. 1923).
- Lipschitz, I., **De protestants-christelijke stroming tot 1940** (Deventer 1977).
- Lith, F. van, **De politiek van Nederland ten opzichte van Nederlandsch-Indië** (Den Bosch z.j. (1922)).
- Locher-Scholten, E.B., **Ethiek in fragmenten. Vijf studies over koloniaal denken en doen van Nederlanders in de Indonesische archipel, 1877-1942** (Utrecht 1981).
- Louis, Wm.R., 'Australia and the German colonies in the Pacific, 1914-1919', **JMH** 38 (1966) 407-421.
- Louis, Wm.R., **Great Britain and Germany's lost colonies 1914-1919** (Oxford 1967).
- Louis, Wm.R., **British strategy in the Far East, 1919-1939** (Oxford 1971).
- Louis, Wm.R., **Imperialism at bay 1941-1945. The United States and the decolonization of the British empire** (Oxford 1977).
- Louter, J. de, **De taak van een kleine staat** (Utrecht 1900).
- Louter, J. de, **Onzijdig - maar ook álzijdig** (Groningen z.j. (1915)).
- Louter, J. de, **De roeping der kleine staten** (Amsterdam 1916).
- Louter, J. de, 'De vredesbeweging in Nederland', **Gedenkboek 1898-1923.** W.G. de Bas red. (Amsterdam 1923) 140-152.
- Lucardie, W.J., **Rond de Stille Zuidzee. Overzicht van de ontwikkeling der verhoudingen en gebeurtenissen in Oost-Azië** (Bandoeng 1923).
- Luhrs, D., **Mijn protest tegen de 'Koninklijke Nederlandsche Marine'. Een ernstig woord aan ouders en opvoeders** (Amsterdam z.j.).
- Lijnkamp, H.A.F., **De 'Japannerwet'. Onderzoek naar de wording** (Utrecht 1938).
- Lijphart, A., **Verzuiling, pacificatie en kentering in de Nederlandse politiek** (4e herz. druk; Amsterdam 1982).
- Maas, A.J., **Nationale ontwapening? De lucht- en gasoorlog van prof.dr. D. van Embden. Eene weerlegging van de propaganda voor nationale**

weerloosheid (Den Haag 1924).
- McIntyre, W.D., **The rise and fall of the Singapore naval base, 1919-1942** (Londen 1979).
- MacLeod, N., 'De marine', **Eene halve eeuw 1848-1898.** P.H. Ritter red. (Amsterdam 1898) 133-164.
- McNeill, W.H., **The pursuit of power. Technology, armed force, and society since A.D. 1000** (Oxford 1983).
- Mandere, H.Ch.G.J. van der, **De beteekenis van het minimum-programma. Punt 4** (Den Haag 1918).
- Mandere, H.Ch.G.J. van der, **De Volkenbond en zijn belang voor Nederland** (Den Haag z.j. (1920)).
- Mandere, H.Ch.G.J. van der, 'Vijf en twintig jaren buitenlandsch beleid', **Nederland tijdens koningin Wilhelmina.** H. Blink red. (Amsterdam 1923) 74-100.
- Mandere, H.Ch.G.J. van der, 'Het Nederlandsche buitenlandsche beleid in de jaren 1898-1923', **VdT** (1924) 157ev, 237ev.
- Mandere, H.Ch.G.J. van der, **De vredesbeweging en hare geschiedenis** (Leiden z.j.).
- Mandere, H.Ch.G.J. van der, **Neutraliteit van Nederland** (Baarn 1911).
- **Manifest van het anti-Vlootwet-comité** (Z.p. z.j.).
- **Manifest NVV/SDAP aan het Nederlandsche volk** (z.p. 1923, 1924).
- Manning, A.F., 'Nederland en het buitenland 1918-1940', **AGN** XIV (Bussum 1979) 336-364.
- Marchant, H.P., **Noodzakelijke legerhervorming** (Haarlem 1916).
- Marchant, H.P., **Regering en volk** (Den Haag 1924).
- Marchant, H.P., **Artikel 40 voor den rechter** (Amsterdam 1927).
- Marder, A.J., **From the Dreadnought to Scapa Flow. The Royal Navy in the Fisher Era** I (Londen 1961).
- Marder, A.J., **From the Dardanelles to Oran. Studies of the Royal Navy in war and peace 1915-1940** II (Londen 1974).
- Marks, H.J., **The first contest for Singapore, 1819-1824** (Den Haag 1959).
- Marks, S., **The illusion of peace. International relations in Europa, 1918-1933** (Londen 1976).
- Marks, S., **Innocent abroad. Belgium at the Paris Peace Conference of 1919** (Chapel Hill, North Carolina 1981).
- Medenbach, M.K., **De Vlootwet na Washington verouderd** (Den Haag 1923).
- 'Medezeggenschap en conjunctuur in de jaren na de eerste wereldoorlog', **TvSG** 1 (1975) 287-345.
- Meer, T. van der, S. van Schuppen en S. Veen, **De SDAP en de kiesrechtstrijd. De ontwikkeling van de Nederlandse sociaal-democratie 1894-1913** (Amsterdam 1981).
- Melis Stoke, **Van aardappelmes tot officiersdegen. Uit het dagboek van een landstormplichtige** (Amsterdam 1917).
- Mellink, A.M., 'W.H. Vliegen, politikus-geschiedschrijver', **JGSAN** (Nijmegen 1980) 10-47.
- Meulen, J. ter, **Die Gedanke der internationalen Organisation in seiner Entwicklung** II,2 (Den Haag 1940).
- Meyer, G., 'German interests and policy in the Netherlands East-Indies and Malaya, 1870-1914', **Germany in the Pacific and Far East**

1870-1914. J.A. Moses and P.M. Kennedy ed. (St. Lucia, Queensland 1977) 40-58.
- Meyer, W.H., **Terugblik. Herinneringen van een sociaal-democraat.** M. Campfens red. (Amsterdam 1981).
- Michels, A.W., **De provooststraf. Een pleidooi voor een humanere toepassing van het militair tuchtrecht** (Amsterdam 1918).
- **Militarisme (Het) als ideaal. In de loopgraven gevangen genomen schooljongen** (Z.p. 1917).
- Miller, D.H., **The drafting of the covenant** (New York etc. 1928).
- Mispelblom Beyer, H.J., **Grijpt de hamers! Vrije weergave van een preek** (z.p. 1923).
- Mommsen, W.J., **Imperialismustheorien** (Göttingen 1977).
- Mommsen, W.J., **Der Europäische Imperialismus. Aufsätze und Abhandlungen** (Göttingen 1979).
- Monchy, E.P. de, 'Commerce and navigation', **The Netherlands and the World War II** (New Haven 1928) 115-162.
- Mook, H.J. van, **Nederlandsch-Indië en Japan. Hun betrekkingen in 1940-1941** (Londen 1943).
- Morriën, J., **Indonesië los van Holland. De CPN en de PKI in hun strijd tegen het Nederlandse kolonialisme** (Amsterdam 1982).
- Nederbracht, J.A., **Herinneringen. Oud en nieuw uit het boek mijner gedachtenis** (Den Haag 1950).
- **Nederland en Duitsland. Keur van documenten. Door een Nederlander** (Den Haag z.j. (1916)).
- **Nederland tegenover Duitschland. Geschied- en staatkundig-militaire studie** (Utrecht 1874).
- **Neerlands ondergang kan en moet voorkomen worden** (z.p. 1914).
- Neidpath, J., **The Singapore naval base and the defence of Britain's eastern empire 1919-1941** (Oxford 1981).
- Nelson, K.L. and S.C. Olin jr., **Why war? Ideology, theory and history** (Londen 1979).
- Newman, W.J., **The balance of power in the interwar years 1919-1939** (New York 1968).
- Nish, I.H., **Alliance in decline. A study in Anglo-Japanese relations 1908-1923** (Londen 1972).
- Nish, I.H., **Japanese foreign policy 1869-1942** (Londen 1977).
- Nusteling, H.P.H., **De Rijnvaart in het tijdperk van stoom en steenkool, 1831-1914** (Amsterdam 1974).
- Nijpels, G., **Japan-Nederland in Oost-Azië. Eene militaire studie** (Haarlem 1899).
- Ong Eng Die, **Chineezen in Nederlandsch-Indië. Sociografie van een Indonesische bevolkingsgroep** (Assen 1943).
- Onsman, I., **Het licht in de nacht. Toneelspel in vijf bedrijven** (Naarden 1917).
- Onsman, I., **Het schot aan de grens. Dramatische schets in één bedrijf** (Naarden 1918).
- 'Onze Vloot jubileert. 1906-1951', **OV** 40 (1951), 87-89.
- **Opinion publique et politique extérieure** I 1870-1915 (Parijs/Turijn 1980).
- Örvik, N., **The decline of neutrality, 1914-1941** (2e druk; Oslo 1971

(1953)).
- Orwell, G., **The collected essays, journalism and letters**, S. Orwell and Ian Angus ed. (4 dln; Londen 1968).
- Oud, P.J., 'Van Ellis tot Patijn. Twintig jaar vlootmisère', **De Opbouw** 6 (1923/24) 11-40.
- Oud, P.J., **Het jongste verleden. Parlementaire geschiedenis van Nederland 1918-1940** I, II, III, IV (Assen 1948-50).
- Oud, P.J., **Honderd jaren. Een eeuw van staatkundige vormgeving in Nederland 1840-1940** (7e herz. druk; Assen 1979).
- Oudegeest, J., **De geschiedenis van de zelfstandige vakbeweging in Nederland** (2 dln; Amsterdam 1926, 1932).
- **Overzicht van den inwendigen politieken toestand in 1923** (Weltevreden 1924).
- Padfield, P., **The great naval race. Anglo-German naval policy 1900-1914** (Londen 1974).
- Panhuys, H.F. van, a.o. ed., **International law in the Netherlands** (2 dln; Alphen aan den Rijn 1978/1979).
- **Parlement, partijen en buitenlandse politiek. Een discussie** (Baarn 1976).
- Pippel, J.G., **Het reglement van orde van de Tweede Kamer der Staten-Generaal. Zijn geschiedenis en toepassing** (Den Haag 1950).
- **'Plan-professor Van Vollenhoven (Het)' in openbare besprekingen** (Leiden 1913).
- Plas, M. van der, **Uit het rijke Roomse leven. Een documentaire over de jaren 1925-1935** (Utrecht 1963).
- Poeze, H.A., **Tan Malaka. Levensloop van 1897 tot 1945** (Den Haag 1976).
- Pop, G.J.C.A., 'De komende Vlootwet', **De Gids** 88 (1924) 145-158.
- Post Uiterweer, P., 'De onderzeeboot, het vliegtuig en de verdediging van Nederlandsch-Indië', **MB** (1920) 533-548, **MB** (1921) 1-43.
- Posthumus, N.W., **Nederlandsche prijsgeschiedenis** (2 dln; Leiden 1943).
- Prakke, H.J., **Pers en politieke elite. Enquête over de rol van de pers in de geestelijke achtergronden van sociale veranderingen** (Assen 1954).
- **Het Protocol van Genève** (Amsterdam 1924).
- Puchinger, G., **Colijn. Momenten uit zijn leven** (Kampen 1960).
- Puchinger, G., **Tilanus vertelde mij zijn leven** (Kampen 1966).
- Puchinger, G., **Colijn en het einde van de Coalitie. Geschiedenis van de kabinetsformaties 1918-1924, 1925-1929** (2 dln; Kampen 1969, 1981).
- Putman Cramer, G.J.W., **Inleiding tot de maritieme strategie en zeetactiek** (Den Haag 1913).
- Putman Cramer, G.J.W., 'De nieuwe Vlootwet', **VdT** (1924) 14-31.
- Quant, L.J., **Het huidige marinevraagstuk** (Haarlem 1919).
- Raalte, E. van, **Staatshoofd en ministers. Nederlands constitutionele monarchie historisch-staatsrechtelijk belicht** (Zwolle 1971).
- Raalte, E. van, **Gezien, gehoord....geschreven. Tussen 1916 en 1972** (Zwolle 1972).
- Raeymaeker, O., ed., **Small powers in alignment** (Leuven 1974).

- Rambonnet, J.J., 'De marine tijdens de regering van koningin Wilhelmina', Brugmans, H. red., **Officieel gedenkboek** (Amsterdam 1923) 119-160.
- Rappard, W.E., 'Small states in the League of Nations', PSC 44 (1934) 544-575.
- Rapport van de commissie benoemd bij Koninklijk Besluit van 3 augustus 1906, no. 39, tot het doen van voorstellen tot herziening van het Koninklijk Besluit van 27 juli 1896 (Stbl. no 141) in dier voege dat eene doelmatige samenstelling en indeeling der Zeemacht in Nederlandsch-Indië ook in den vervolge mogelijk zij naar billijkheid tusschen de Staatsbegroting en de begroting van Nederlandsch-Indië worden gedeeld (Den Haag 1908).
- Rapport der defensie-commissie, ingesteld door de Algemene Bond van RK Rijkskieskringorganisaties in Nederland (z.p. 1920).
- Rapport van de gemengde commissie ter bestudering van het ontwapeningsvraagstuk (Den Haag 1922).
- Rapport Kromhout, Kruys en Haver Droeze. Rapport betreffende de defensie van Nederlandsch-Indië (Den Haag 1892).
- Rapport van de Staatscommissie, ingesteld bij Koninklijk Besluit van 21 nov. 1922, no.51 "Vlootwetcommissie" (Den Haag 1923).
- Rapport van de Staatscommissie voor de verdediging van Nederlandsch-Indië (Den Haag 1913).
- Ravesteyn, W. van, **De oorlog die nadert** (Amsterdam 1921).
- Ravesteyn, W. van, **Het Djambi-schandaal** (Amsterdam 1921).
- Renan, E., **Qu'est-ce qu'une nation?** (Parijs 1882).
- Renouvin, P. en J.B. Duroselle, **Introduction à la histoire des relations internationales** (Parijs 1964).
- **Report for the years 1913 to 1919.** International Federation of Trade Unions (Berlijn 1919).
- **Report (First) on the activities of the International Federation of Trade Unions (July 1919-December 1921)** (Amsterdam z.j. (1922)).
- **Report of the special International Trade Unions Congress held in the throne room, Hollborn restaurant, nov. 22nd to 27th, 1920** (Londen 1921).
- **Report of the proceedings of the International Trade Union Congress, held in concertgebouw, Amsterdam July 28th-August 2nd, 1919** (Amsterdam 1921).
- **Report of the International Trade Union Congress held in the theatre Argentina, Rome April 20th to 26th, 1922** (Amsterdam 1923).
- **Report on the activities of the International Federation of Trade Unions during the years 1922 and 1923** (Amsterdam z.j. (1924)).
- Rhemrev, W.V., **Indië weerbaar. Rede uitgesproken in verschillende bijeenkomsten in Nederland** (z.p. 1917).
- Ribberink, A.E.M., **Levensloop van mr. J.R.H. van Schaik 1882-1962** (Inleiding inventaris Van Schaik, ARA Den Haag).
- Ribberink, A.E.M., **De levensbeschrijving van mr.dr. Dirk Fock 1858-1941** (Inleiding inventaris Fock, ARA Den Haag).
- Ritter Jr., P.H., **De donkere poort** (2 dln. Den Haag 1931).
- Rogier, L.J. en N. de Rooy, **In vrijheid herboren. Katholiek Nederland 1853-1953** (Den Haag 1953).

- Rogier, L.J., **Katholieke herleving. Geschiedenis van katholiek Nederland sinds 1853** (Den Haag 1956).
- Romein, J.M., **De eeuw van Azië. Opkomst, ontwikkeling en overwinning van het modern-Aziatisch nationalisme** (Leiden 1956).
- Romein, J.M., **Op het breukvlak van twee eeuwen** (2 dln; Leiden 1967).
- Rooseboom, W., 'Leger en defensie', **Eene halve eeuw.** Ph. Ritter jr. red. (Amsterdam 1898) 165-180.
- Rooy, M., **Kranten. Dagbladpers en maatschappij** (Amsterdam 1974).
- Rooy, P. de, **Werklozenzorg en werkloosheidsbestrijding, 1917-1940: landelijk en Amsterdams beleid** (Amsterdam 1979).
- Rorbach, P., 'De koloniale toekomst van Duitsland en Nederland na den oorlog', **De Toekomst** 2 (1916) 838-839.
- Rosenau, J.N., **Domestic sources of foreign policy** (New York 1967).
- Rosenau, J.N., **The attentive public and foreign policy** (Princeton 1968).
- Roskill, S.W., **Naval policy between the wars I: the period of Anglo-American antagonism 1919-1929** (Londen 1968).
- Roskill, S.W., **Churchill and the admirals** (Londen 1977).
- Rossum, J.P. van, 'Het herstel der Nederlandsche zeemacht', **VdT** (1923) 121-143.
- Rossum, J.P., **Bespreking van het rapport der staatscommissie voor de verdediging van Nederlandsch-Indië, ingesteld bij KB van 5 juni 1912** (Den Haag 1914).
- Rossum, J.P., **Oorlog en beschaving** (Den Haag 1916).
- Rossum, J.P., 'De Vlootwet', **De Gids** 86 (1922) 248-265.
- Rothstein, Cj., **Alliances and small powers** (New York/Londen 1968).
- Sandberg, C.G.S., **Indië verloren, rampspoed geboren** (Den Haag 1914).
- Sandberg, C.G.S., **De Nederlandse koloniale politiek** (Utrecht 1916).
- Sannes, G.W., **Ontwapening!** (Amsterdam 1921).
- Schaper, J.H., **De SDAP en de ontwapening** (z.p. z.j.).
- Schaper, J.H., **Drie artikelen over sociaal-demokratie en landsverdediging** (Den Haag 1903).
- Schaper, J.H., **De SDAP en de Anti-Oorlogsraad** (Amsterdam 1915).
- Schaper, J.H., 'De SDAP en de ontwapening', **SG** 6 (1921) 249-259.
- Schaper, J.H., **Een halve eeuw van strijd en herinneringen** (2 dln; Groningen 1933-35).
- Scheffer, H.J., **November 1918. Journaal van een revolutie die niet doorging** (Amsterdam 1968).
- Schendelen, M.P.C.M. van, 'Verzuiling en restauratie in de Nederlandse politiek', **B&M** (1978) afl. 2, 42-54.
- Schennink, B.T., T. Bertrand en H. Fun, **De 21-november demonstranten. Wie zijn ze en wat willen ze?** (Nijmegen 1982).
- **Schepen (De) die wij bouwden 1875-1950. Gedenkboek van de NV Koninklijke Maatschappij 'De Schelde'** (Vlissingen 1952).
- Schepp, C.L., 'Het ontwerp Vlootwet in verband met ervaringen uit den wereldoorlog', **OE** (1923) 361-378.
- Schmid, L.M.A. von, 'Het Vlootwet-ontwerp', **De Gids** 87 (1923) 441-472.
- Schöffer, I., 'De Nederlandse confessionele partijen 1918-1938', in: **VVV** (Den Haag 1975) 602-621.

- Schuldigen (De). Dertig jaar geleden werd de vlootwet verworpen (26 oktober 1923)', **OV** 42 (1953) 364-366.
- Schulten, C.M. en H. van Dorssen, 'L.W.K. Thomson (1689-1914)', **Armamentaria** 13 (1978) 72-92.
- Schulten, J.W.M., 'Nederland neutraal?', **MS** 149 (1980) 195-202.
- Schutte, G.J., 'Nederland en de eerste Transvaalse Vrijheidsoorlog, 1880-1881', **TvG** 94 (1981) 565-595.
- Schuursma, R.L., **Het onaannemelijk tractaat. Het verdrag met België van 3 april 1925 in de Nederlandse publieke opinie** (Groningen 1975).
- Scott, G., **The rise and fall of the League of Nations** (Londen 1973).
- Smissaert, H., 'Stemmingen en stroomingen', **OE** 16 (1916) 94-116.
- Smit, C., **Diplomatieke geschiedenis van Nederland inzonderheid, sedert de vestiging van het Koninkrijk** (Den Haag 1950).
- Smit, C., **Hoogtij der neutraliteitspolitiek. De buitenlandse politiek van Nederland 1899-1919** (Leiden 1959).
- Smit, C. red., **Bescheiden betreffende de buitenlandse politiek van Nederland 1848-1919.** RGP 100 (Den Haag 1957) RGP 102 (Den Haag 1958) RGP 106 (Den Haag 1961) RGP 109 (Den Haag 1962) RGP 116 (Den Haag 1964) RGP 117 (Den Haag 1964) RGP 128 (Den Haag 1968) RGP 137 (Den Haag 1971).
- Smit, C., **Nederland in de Eerste Wereldoorlog (1899-1919)** (3 dln; Groningen 1971-1973).
- Smit, C., **Tien studiën betreffende Nederland in de Eerste Wereldoorlog** (Groningen 1975).
- Snouck Hurgronje, C., 'Vergeten jubilés', **De Gids** (1923) 61-81.
- Snijders, C.J., 'Nederlandsch militaire positie gedurende de wereldoorlog', **MS** (1923) 536-566.
- Snijders, C.J., **De Nederlandsche weermacht beschouwd in verband met den Europeeschen politieken toestand** (z.p. 1924).
- Snijders, C.J., **De ontwapening- en weerloosheidspropaganda van prof.dr. D. van Embden** (Den Haag 1924).
- Soep, A., **Nationalisme of internationalisme?** (Den Haag 1915).
- Spanning, H. van red., **Veertien brieven aan J.R. Snoeck Henkemans. Opvattingen binnen de CHU tijdens de Vlootwetcrisis 26 oktober 1923 - 8 januari 1924** (Den Haag 1982).
- Spits, F.C., **De metamorfose van de oorlog in de achttiende en negentiende eeuw. Tien historische studies over oorlog, strategie en legervorming** (Assen z.j. (1971)).
- Spits, F.C., 'Klassedienstplicht in de negentiende eeuw, plaatsvervanging en afkoop', **Driekwart eeuw historisch leven in Den Haag** (Den Haag 1975) 187-202.
- Spits, F.C., 'Problems of defence in a non-belligerent society: military service in the Netherlands during the second half of the nineteenth century', in: **Britain and the Netherlands** VI. A.C. Duke a.o. ed. (Den Haag 1977) 189-202.
- Staden, A. van, 'Opvattingen over het begrip kleine staat', **IS** 25 (1971) 908-924.
- Stadt, P.A. van der, 'Japanners en Hollanders', **IG** (1921) 41-62.
- Steenhoff, P.H.J., **Het militarisme** (Leiden 1918).

- Steenhoff, P.H.J., **Erfgoed. Bijdrage tot de geschiedenis der katholieke staatspartij, haar stichting en voltooiing** (Den Haag 1939).
- Steinberg, J., 'The Copenhagen complex', **JcH** 1 (1966) afl.3, 23-46.
- Steinberg, J., 'A German plan for the invasion of Holland and Belgium, 1897', **The war plans of the great powers, 1880-1914.** P.M. Kennedy ed. (Londen 1979) 155-170.
- Stevers, Th.A., 'Begrotingsnormering 1814-1939', **ESHJ** 39 (1976) 101-147.
- Stilgebauer, E., **Gedachten van een verminkte. Neergeschreven in tien brieven aan zijn verloofde** (Leiden 1916).
- Stoelinga, Th.H.J., **Russische revolutie en vredesverwachtingen in de Nederlandse pers maart 1917-maart 1918** (Bussum 1967).
- Storry, R., **A history of modern Japan** (herz. druk; Londen 1982 (1960)).
- Storry, R., **Japan and the decline of the West in Asia 1894-1943** (Londen 1979).
- Struycken, A.A.H., **Het bestuur der buitenlandse betrekkingen** (Arnhem 1918).
- Struycken, A.A.H., **De hoofdtrekken van Nederlands buitenlands beleid** (Arnhem 1923).
- Struycken, A.A.H., **Verzamelde werken** (4 dln; Arnhem 1924-27).
- Stuurman, S., **Het ontstaan van de verzuiling in Nederland** (Amsterdam 1981).
- Stuurman, S., 'Verzuiling en klassenstrijd in Nederland', **JGSAN** (Nijmegen 1980) 48-93.
- Swarte, J.L., **Spreekpunt 1971. 25 Jaar VBZ en wat daaraan voorafging** (z.p. 1971).
- Swieten, F.C.J. van, **Verdediging van Oost-Indië** (Tiel 1849).
- Taal, G., **Liberalen en radicalen in Nederland, 1872-1901** (Den Haag 1980).
- Talens-Ebbens, A.E., **De vrouw en de vrede** (z.p. z.j. (1936)).
- Tammes, A.J.P., 'Het internationalisme en pacifisme in Nederland sedert het begin van de negentiende eeuw', **Nederland tussen de natiën** I Bartstra, J.G. en W. Banning red. (Den Haag 1946) 7-34.
- Tamse, C.A., **Nederland en België in Europa 1859-1871. De zelfstandigheidspolitiek van twee kleine staten** (Den Haag 1973).
- Tamse, C.A., 'Een historisch element in het Nederlandse buitenlandse politieke denken', **IS** 28 (1974) 753-760.
- Tate, M., **The disarmament illusion. The movement for a limitation of armament to 1907** (New York 1942).
- Taylor, A.J.P., **The struggle for mastery in Europe 1848-1918** (Oxford 1954).
- Teitler, G., 'Het KNIL en de Vlootwetten. Toedracht en uitwerking van de Defensiegrondslagen van 1927', **MMGL** 4 (1981) 9-79.
- Teitler, G., **De Indische defensie en de bezuinigingen 1930-1935** (Den Haag 1983).
- Teitler, G., 'Fock, Umbgrove, Gooszen. Een zuinig landvoogd tussen militaire deskundigheid en ambtelijke trouw', **M&H** 15 (1981) 161-168.

- Teitler, G., 'Een vlootbasis in Straat Soenda. Strategisch meesterwerk als twistappel tussen KNIL en Koninklijke Marine', **MS** 9 (1981) 398-412 en 10 (1981) 460-475.
- Teitler, G., **The Dutch colonial army in transition: the militia debate, 1900-1921** (Rotterdam 1980).
- Teitler, G. red., **De val van Nederlandsch-Indië** (Dieren 1982).
- Telders, B.M., **Verzamelde Geschriften** IV (Den Haag 1947).
- Terraine, J., **Impacts of war, 1914 and 1918** (Londen 1970).
- Thierens, A.E., **Opstellen over onze marine, oorlogsschepen en onderzeeërs** (Den Haag z.j. (1907)).
- Thierens, A.E., **Onderzeeërs 1902-1906** (Den Haag 1907).
- Thomson, L.W.J.K. en H.V. Soetermeer Vos, **Een volksleger** (Baarn 1912).
- Thorne, Ch., **The limits of foreign policy. The West, the League and the Far Eastern crisis of 1931-1933** (Londen 1972).
- Thurlings, J.M.G., **De wankele zuil. Nederlandse katholieken tussen assimilatie en pluralisme** (Nijmegen 1971).
- Tomassen, W.G.J.M., **Het R.K. Bedrijfsradenstelsel 1919-1923** (Leiden 1974).
- Toorn, J.J.W.H. van der, **De aangewezen weg om tot een afdoende verdediging van Ned-Indië en tot een batig saldo te komen** (Den Haag 1922).
- Toorn, J.J.W.H. van der, **Zal de Vlootwet een gevaar voor het behoud van Ned-Indië opleveren?** (Den Haag 1922).
- Toorn, J.J.W.H. van der, **De gevaren van de Vlootwet en een afdoende en ekonomisch plan voor de verdediging van Ned-Indië** (Den Haag 1923).
- Travers, T.H.E., 'The offensive and the problem of innovation in British military thought, 1870-1915', **JcH** 13 (1978) afl.3, 531-554.
- Treub, M.W.F., **Bezuiniging in Indië en het nieuwe Regeerprogram** (Haarlem 1922).
- Troelstra, P.J., **De wereldoorlog en de Sociaal-Demokratie** (Amsterdam 1915).
- Troelstra, P.J., **Onze partij en het militarisme. Het standpunt van de partijraad** (Amsterdam 1920).
- Troelstra, P.J., **De sociaal-demokratie na de oorlog** (Amsterdam 1921).
- Troelstra, P.J., **Gedenkschriften** (4 dln; Amsterdam 1927-1933).
- Tuchman, B.W., **August 1914** (New York 1962).
- Tuchman, B.W., **The proud tower. A portrait of the world before the war: 1890-1914** (New York 1966).
- Tijn, Th. van, 'Een nabeschouwing', **BMGN** 86 (1971) 79-89.
- **Uittreksel uit het rapport der commissie, ingesteld bij Beschikking van den minister van marine a.i., d.d. 29 mei 1920, Afdeeling S, no. 50** (Den Haag 1921).
- Vagts, A., **A history of militarism: Romance and realities of a profession** (herz. druk; Londen 1959).
- Vandenbosch, A., **Dutch foreign policy since 1815. A study in small power politics** (Den Haag 1959).
- Veer, P. van 't, **Geen blad voor de mond. Vijf radicalen uit de negentiende eeuw** (Amsterdam 1958).

- Veer, P. van 't, **De Atjeh-oorlog** (Amsterdam 1969).
- Veraart, J.A., **Vlootwet, militaire uitgaven en sociale voorzorg** (Amsterdam 1923).
- Verhagen, J.A.H., **De totstandkoming van het eerste Ministerie Ruys de Beerenbrouck. Een parlementair-historische studie** (Den Bosch 1952).
- Verhagen, J.A.H., **De kabinetscrisis van 1923 (de crisis rond de Vlootwet), 26 oktober 1923 tot 7 januari 1924. Een parlementair-historische studie** (Eindhoven 1960).
- Verkade, W., 'Eigengereidheid en samenwerking', **Nederland tussen de natiën** I J.S. Bartstra en W. Banning red. (Amsterdam 1946) 13-60.
- Vermeulen, W.H., 'Oost-Indië in het Nederlandsche parlement 1891-1918', W.J. van Welderen Rengers, **Schets eener parlementaire geschiedenis van Nederland** IV (Den Haag 1950) 262-362.
- **Verslag van de commissie, ingesteld door SDAP en NVV tot onderzoek van het militaire vraagstuk** (Amsterdam 1926).
- **Verslagen 20e tot en met 28e SDAP-congres** (Amsterdam 1914-24).
- **Verslag van het koloniaal congres der SDAP, gehouden op zaterdag 11 en zondag 12 januari 1930 te Utrecht** (Amsterdam 1930).
- **Verslag van het Nationaal Congres van het Nederlandsch comité van Vrouwen voor Duurzame Vrede** (Den Haag 1917).
- **Verslag van het schriftelijk gehouden onderzoek naar den toestand, waarin de in Nederland verblijvende gepensioneerde en gegageerde oud-militairen van het Indisch leger zich bevinden** (Den Haag 1921).
- **Verslag van de werkzaamheden der centrale commissie voor georganiseerd overleg in ambtenaarszaken, vanaf de instelling der commissie 20 december 1919 tot 1 mei 1922** (Den Haag 1922).
- **Verslagboek eerste internationale missiecongres in Nederland** (Utrecht 1922) 54-64.
- Verwoerd, R., 'De Bond van Christen-Socialisten 1907-1921', **SH** 12 (1977) 676-680.
- Verzijl, J.H.W., **Getemperd optimisme** (Utrecht 1919).
- Vessem, A.J.M. van, **Enkele opmerkingen over Nederland, Indië en de Vlootwet** (Amsterdam 1923).
- Visser, C.W. de, **De verdediging van Ned-Indië tegen het Oost-Aziatisch gevaar. Eene aanvulling op en eene beoordeling van het verslag der staatscommissie** (Haarlem 1913).
- Visser, L. de, **Colijn verdwijn!** (z.p. z.j.).
- Vital, D., **The inequality of states. A study of the small power in international relations** (Oxford 1967).
- Vlekke, B.H.M., **The Netherlands and the United States** (Boston 1945).
- Vliegen, W.H., **Uit de volle zakken! Vlugschrift inzake dekking van de oorlogskosten** (Amsterdam 1914).
- Vliegen, W.H., **Het socialisme en de Vredesbeweging** (Amsterdam 1916).
- Vliegen, W.H., **Die onze kracht ontwaken deed. Geschiedenis der sociaaldemocratische arbeiderspartij in Nederland gedurende de eerste 25 jaren van haar bestaan** III (Amsterdam 1938).
- **Vlootwet (De) en de Reactie. Uitgave van het Agitatie-Comité tegen de Vlootwet en haar gevolgen** (z.p. z.j.).
- **Vlootwet (De) en de Democratische Partij** (Den Haag 1923).
- Vollenhoven, C. van, **De eendracht van het land** (Den Haag 1913).

- Vollenhoven, C. van, 'Holland's international policy', PSQ 34 (1919) 193-209.
- Vollenhoven, C. van, **Ontwapening** (Amsterdam 1921).
- Vollenhoven, C. van, **Verspreide Geschriften.** F.M. van Asbeck red. (3 dln; Haarlem 1934-35).
- Vondung, K. Hrsg., **Kriegserlebnis. Der Erste Weltkrieg in der literarischen Gestaltung und symbolischen Deutung der Nationen** (Göttingen 1980).
- Vonhoff, H.J.L., **De zindelijke burgerheren. Een halve eeuw liberalisme** (Baarn 1965).
- Voorhoeve, J.J.C., **Peace, profits and principles: a study of Dutch foreign policy** (Den Haag 1979).
- **Voorloopig concept-beginselprogram der Indische Sociaal Democratische Partij met toelichting** (Weltevreden 1923).
- Voort van Zijp, C. van der, **De vlootbasis in het ontwerp-Vlootwet** (z.p. 1922).
- Vorrink, K., **Een halve eeuw beginselstrijd** (Den Dolder 1941).
- Vrankrijker, A.C.J. de, **Het wervende woord. Geschiedenis der socialistische week- en dagbladpers in Nederland** (Amsterdam 1950).
- **Vredeswerk (Het) van Mr. H.C. Dresselhuys** (z.p. z.j. (1927)).
- Vriens, L.G.C., 'Art. 123 van het Reglement op het beleid der Regeering van Nederlandsch-Indië', **Verslagboek eerste internationale missiecongres in Nederland** (Utrecht 1922) 54-64.
- Vries, C.W. de, **Cort van der Linden. De visie van een groot staatsman** (Den Haag 1952).
- Vries, Joh. de, **1811-1961 Met Amsterdam als brandpunt** (Amsterdam 1961).
- Vries, Joh. de, **De Nederlandse economie tijdens de 20e eeuw** (Bussum 1977).
- Vries, Joh. de, 'Het economische leven in Nederland 1918-1940', **AGN** 14 (Bussum 1979) 102-146.
- Vries, O., 'De vrijzinnig-democratische bond als factor in de Nederlandse politiek (1917-1933)', **BMGN** 88 (1973) 444-469.
- **Waarheid (De) over Djambi** (z.p. 1921).
- **Waarheid (De) over Djambi. Met voorwoord van A.W.F. Idenburg** (Amsterdam 1921).
- J.H.W.W., **Indische petroleum en internationale politiek** (Baarn 1921).
- Wal, S.L. van der e.a., **Besturen overzee. Herinneringen van oud-ambtenaren bij het binnenlands bestuur in Nederlandsch-Indië** (Franeker 1977).
- Wal, S.L. van der, 'The Netherlands as an imperial power in Southeast Asia in the nineteenth century and after', **Britain and the Netherlands. VI. In Europe and Asia.** J.S. Bromley and E.H. Kossmann ed. (New York 1968) 191-206.
- Wal, S.L. van der, 'De Nederlandse expansie in Indonesië in de tijd van het moderne imperialisme', **BMGN** 86 (1971) 47-54.
- Wal. S.L. van der, 'Nederland en Nederlands-Indië 1914-1942', **AGN** 14 (Bussum 1979) 379-399.
- Walch, J.L., **De hoogste wet. Toneelspel in drie bedrijven** (Leiden 1917).

- Walters, F.P., **A history of the League of Nations** (Londen 1967).
- Walzer, M., **Just and unjust wars. A moral argument with historical illustrations** (New York 1977).
- Waning, C.J.W. van, 'Vredesillusies - oorlogsdestructies - vlootwetdiscussies', **De Nederlandse Onderzeedienst 1906-1966.** (Den Haag 1967) 29-85 en 110-168.
- Welcker, J.M., **Heren en arbeiders in de vroege Nederlandse arbeidersbeweging 1870-1914** (Amsterdam 1978).
- Wels, C.B., **Aloofness & Neutrality. Studies on Dutch foreign relations and policy-making institutions** (Utrecht 1982).
- Weringh, Jac. van, **Het maatschappij-beeld van Abraham Kuyper** (Assen 1967).
- Wernecke, K., **Der Wille zur Weltgeltung. Aussenpolitik und Öffentlichkeit im Kaisserreich am Vorabend des Ersten Weltkrieges** (Düsseldorf 1970).
- Wertheim, W.F., 'Nederlandsch-Indië 1908-1945', **AGN** 12 (Zeist 1958) 262-181.
- Wertheim, W.F., 'Nationalismus und Führungselemente in Asien', **Nationalismus.** H.A. Winkler Hrsg. (Hanstein 1978) 189-202.
- Wesseling, H.L., **Soldaat en krijger. Franse opvattingen over leger en oorlog 1905-1914** (Assen 1969).
- Wesseling, H.L., 'Het Nederlandse koloniale model in de Franse koloniale theorie 1890-1914', **TvG** 90 (1977) 72-94.
- Wesseling, H.L., 'Koloniale oorlogen en gewapende vrede, 1871-1914. Een terreinverkenning', **TvG** 91 (1978) 474-489.
- Wesseling, H.L., 'Nederland en de Conferentie van Berlijn, 1884-1885', **TvG** 93 (1980) 559-576.
- Westcott, A. ed., **Mahan on naval warfare. Selections from the writings of rear admiral Alfred T. Mahan** (Londen 1919).
- Weijden, J. van der, **Weerplicht voor inlanders en samenstelling van de weermacht in Nederlandsch-Indië** (Amsterdam 1916).
- Wilde, J.A. de en C. Smeenk, **Het volk ten baat. De geschiedenis van de AR partij** (Groningen 1949).
- Wilhelmina, **Eenzaam maar niet alleen** (Amsterdam 1959).
- Willigenburg, S.E.O., **H.J. ter Hall 1866-1944** (scriptie Univ. van Leiden z.j.)
- Wilzen, H.J., en A. van Biemen, **Samen op weg. 50 Jaar ontmoeting tussen christendom en socialisme in de Blijde Wereld** (Amsterdam 1953).
- Winkler, H.A. Hrsg., **Nationalismus** (Hanstein 1978).
- Witte, J.C., **J.B. van Heutsz. Leven en legende** (Bussum 1976).
- Wittert van Hoogland, E.B.F.F., **De 'St.Michaël' beweging in de R.K. Staatspartij** (Den Haag 1923).
- Woestijne, W.J. van de, 'De goede jaren die aan de depressie vooraf gingen', **TvG** 82 (1969) 359-382.
- Wohl, R., **The generation of 1914** (Londen 1980).
- Woltring, J. red., **Documenten betreffende de buitenlandse politiek van Nederland 1919-1945.** Periode A: 1919-1930. RGP 156 (Den Haag 1976) RGP 162 (Den Haag 1977) RGP 173 (Den Haag 1980) RGP 181 (Den Haag 1981).

- Woltring, J., 'De Nederlandse houding jegens de uitbanning van oorlog. Het Kellogg-Pact van 1928', **JDBZ** 1976/77 (Den Haag 1977) 237-259.
- Wright, H.R.C., **The Anglo-Dutch dispute in the East, 1814-1824** (Londen 1950).
- Wijnkoop, D., **De ontwapeningszwendel** (z.p. z.j.).
- Zee, D. van der, **De SDAP en Indonesië** (Amsterdam 1929).
- **Zeventig jaar statistiek in tijdreeksen 1899-1969**, Centraal Bureau voor de Statistiek (Den Haag 1970).
- Zwitser, H.L., 'Verdediging en val van Nederlandsch-Indië. Toetsing van een trauma', **IS** 36 (1982) 276-283.